

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Náborová konfrontace Wittgenstein - Popper
(Wittgensteinův pohrabáč)**

Luboš Dufek

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Náborová konfrontace Wittgenstein - Popper
(Wittgensteinův pohrabáč)**

Luboš Dufek

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Havlík, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1 Úvod	1
2 Témata konfrontace mezi Wittgensteinem a Popperem	3
2. 1 Wittgenstein a Popper - dvě různé koncepce a různé názory	3
2. 2 Popperova kritika L. Wittgensteina	4
2. 3 Shodné názory Wittgensteina a Poppera	6
2. 4 Nesouhlas mezi Wittgensteinem a Popperem.....	9
2. 5 Korespondenční teorie pravdy, realismus, anti-induktivismus	12
3 Vztah Wittgensteina a Poppera k Vídeňskému kroužku	13
3. 1 Wittgensteinova činnost pro Vídeňský kroužek	13
3. 2 Popperova kritika Vídeňského kroužku	22
4 Příhoda s Wittgensteinovým pohrabáčem	32
4. 1 Setkání Wittgensteina a Poppera v Cambridge.....	32
4. 2 Incident s pohrabáčem	33
5 Závěr.....	35
6 Seznam použité literatury a zdrojů.....	37
7 Resumé	39
8 Přílohy	40

1 Úvod

Téma mojí bakalářské práce má název „Názorová konfrontace Wittgenstein - Popper (Wittgensteinův pohrabáč).“ Tito dva filozofové měli na spoustu témat svůj názor a zdaleka ne vždy spolu souhlasili. Jako vrchol jejich konfrontace se dá považovat příhoda s pohrabáčem na setkání Moral Science Clubu v britské Cambridge, kde se oba tito filozofové setkali. Tehdy došel jejich spor tak daleko, až Ludwig Wittgenstein podle některých svědků vytáhl na Karla Poppera pohrabáč. Názorová konfrontace mezi těmito dvěma filozofy mi přijde zajímavá a tak trochu netradiční. To je také důvod, proč jsem si dané téma vybral.

Cílem mojí bakalářské práce bude podat analýzu názorů dvou slavných filosofů - Ludwiga Wittgensteina a Karla Poppera. Na základě komparace se pokusím zachytit myšlenky obou těchto filozofů a zaměřím se na jejich názorovou konfrontaci. Ve svojí bakalářské práci bych chtěl psát nejen o tom, v čem spolu Wittgenstein a Popper nesouhlasili, ale také o těch tématech, ve kterých se shodovali. Co se týče konfrontace Wittgensteina a Poppera, tak se samozřejmě budu snažit přiblížit jejich vzájemný spor na setkání v Cambridge, při kterém hrál hlavní roli Wittgensteinův pohrabáč. Na této příhodě je nejlépe vidět nesouhlas, který mezi oběma protagonisty byl. Také bych se chtěl zaměřit na vztah obou filozofů k Vídeňskému kroužku. Zatímco Wittgenstein měl s představiteli Vídeňského kroužku mnoho společného, Popper se stal možná největším kritikem tohoto uskupení. Byl považován za jakousi opozici k Vídeňskému kroužku. Popper nikdy nebyl členem Vídeňského kroužku a kvůli práci Ludwiga Wittgensteina se podle něj stal Vídeňský kroužek antimetafyzickým a hlavně antifilozofickým.

Bakalářská práce je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole bych se chtěl zabývat tématy názorové konfrontace mezi Ludwigem Wittgensteinem a Karlem Popperem. Hlavním úkolem bude základním způsobem nastínit koncepcí názorů Wittgensteina a Poppera. Poté se chci zaměřit na Poppera, který kritizoval Wittgensteina. Kromě nesouhlasu mezi oběma filozofy nechci opomenout ani shodné názory, které měli Wittgenstein a Popper. Poté se konkrétně zaměřím na korespondenční teorie pravdy, kterou zastával Popper a dále na realismus a anti-induktivismus. Ve druhé kapitole bych chtěl zmínit vztah Wittgensteina a Poppera k Vídeňskému kroužku, tedy Wittgensteinovy společné názory s tímto uskupením a na druhé straně Popperovu kritiku postojů Vídeňského kroužku. Třetí kapitola by se měla zabývat setkáním Wittgensteina a Poppera na přednášce v Cambridge a incidentu s pohrabáčem.

Ze seznamu literatury, která je uvedena v závěru bakalářské práce, jsem nejvíce používal text Victora Rodycha s názvem *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypothesis*. Autor v něm rozebírá témata, ve kterých spolu Wittgenstein a Popper nesouhlasili, ale i ty problémy, ve kterých měli podobný názor. Další důležitým zdrojem pro mě bylo dílo autorů Davida Edmondse a Johna Eidinowa s názvem *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*. Tato kniha popisuje incident mezi Wittgensteinem a Popperem a poté je tento problém dále rozebírán. Čerpal jsem také z jiných anglicky psaných textů. Dalším relevantním zdrojem pro moji bakalářskou práci bylo dílo Zuzany Parusnikové, která se zabývá K. R. Popperem.

2 Témata konfrontace mezi Wittgensteinem a Popperem

2.1 Wittgenstein a Popper - dvě různé koncepce a různé názory

Ludwig Wittgenstein a Karl Popper byli dva velcí filozofové, kteří měli na spoustu problémů svůj názor. Velmi často byli považováni za nesmiřitelné soupeře, ale našli se i zásadní teze, na kterých se shodovali. Jejich názory a filozofickými koncepcemi se zabývalo mnoho autorů, mezi nimi i Victor Rodych ve svém textu *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*. Právě cílem Rodychovy práce je objasnit důležité shody a také zásadní neshody mezi Popperem a Wittgensteinem. Rodych se zaměřuje především na postavení „striktně univerzálních“ vědeckých teorií či hypotéz.¹

Většina filozofů, kteří se zabývají filozofií vědy, zastávají stanovisko konfirmacionismu. Podle nich by měly být vědecké teorie potvrzovány úspěšnými experimenty. Nejlepší vědecké teorie by tedy měly být ty, které jsou nejčastěji a nejúspěšněji potvrzené. Takové vědecké teorie mají zároveň největší pravděpodobnost pravdivosti. Podle dominantní koncepce experimentální vědy nejsou vědecké teorie odlišovány od nevědeckých svou ověřitelností, ale svou schopností potvrzení na základě experimentu. Vědecká tvrzení je nutné potvrdit experimentem nebo empirickým zkoumáním. Pokud tomu tak není, nejsou to vědecká tvrzení. Proti této staré koncepci experimentální vědy se Popper vymezoval svým proti-induktivistickým falzifikacionismem.² Popper byl velkým kritikem induktivismu. Jak uvádí Parusniková ve svém díle: „Je určitým paradoxem, že východiskem knihy *Logika vědeckého bádání*, ve které Popper zformuloval svůj proti-induktivistický postoj i svůj návrh řešení logického problému indukce, je teze, že žádná logika vědeckého bádání vlastně neexistuje.“³

Popper byl výrazně proti logickému pozitivismu a obviňoval Wittgensteina z toho, jak je logický pozitivismus špatný. Popper také neuznával filozofy, kteří rezignovali na to, že filozofie má objevovat pravdu. Právě mezi tyto filozofy patřil i Wittgenstein, jehož myšlenka byla založena na tom, že se namísto objevování pravdy ptal na její smysl. Vzhledem k Popperově kritice je však velmi zajímavé, že se Wittgenstein s Popperem na určitých věcech shodovali a možná si to ani nechtěli přiznat.

¹ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 323.

² Tamtéž, s. 323.

³ PARUSNIKOVÁ, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K.R. Poppera*, s. 21.

Wittgenstein totiž také zásadně odmítal induktivismus a co je asi ještě zajímavější, činil tak ještě dříve než Popper. Zatímco Popper přišel se svou koncepcí až v roce 1934, Wittgenstein odmítal indukci naprosto otevřeně už o dvanáct let dříve. Wittgenstein a Popper mají společné také odmítnutí konfirmacionismu, přičemž i v tomto případě to byl Wittgenstein, který se svým názorem přišel jako první. Ovšem ani na základě těchto skutečností nelze považovat Poppera a Wittgensteina za nějaké spojence. Popper totiž zcela jasně opovrhoval lingvistickou filozofií. To je naprosto zásadní rozdíl mezi ním a Wittgensteinem. Zatímco Popperovy zájmy byly především epistemologické, Wittgensteinovy zájmy byly hlavně lingvistické. Přesto se však Popper nemohl vyhnout lingvistické filozofii. Stejně tak se Wittgenstein nezajímal pouze o otázky smyslu. Wittgenstein měl starost o logiku a na základě toho odmítl logickou indukci. Zajímal se samozřejmě také o vědění. Možná i jeho zastávání korespondenční teorie pravdy pro něj bylo určitým vodítkem k tomu, aby začal řešit postavení „striktně univerzálních“ vědeckých teorií. Wittgensteinův postoj k tomuto problému byl výrazně v rozporu s tím Popperovým.⁴

2. 2 Popperova kritika L. Wittgensteina

Karl Popper a Ludwig Wittgenstein byli vlivnými filozofy 20. století a jejich díla se těšila velké pozornosti. Za nejvýznamnější dílo Ludwiga Wittgensteina se považuje *Tractatus logico-philosophicus*, u Karla Poppera to je *Logika vědeckého bádání*. Popperova *Logika vědeckého bádání* vyšla o třináct let později než Wittgensteinův *Traktát*. Proto se mohl Karl Popper zabývat myšlenkami Ludwiga Wittgensteina z tohoto díla a zároveň je podrobit kritice. Popper například označuje úvod Wittgensteinova *Traktátu* jako „slibný“. Konkrétně má na mysli Wittgensteinovo tvrzení, že „svět je souhrnem faktů, nikoli jednotlivin.“⁵ Na konci svého díla však Wittgenstein odsuzuje toho, kdo „některým znakům ve svých větách nedal význam“ a s tím Popper zásadně nesouhlasí.⁶

Popper ve své *Logice vědeckého bádání* kritizuje Wittgensteinův názor na vědecké teorie a hypotézy. Popper nejprve vysvětluje Wittgensteinův *Traktát* a uvádí, že podle Wittgensteina „musí být každá smysluplná věta logicky redukovatelná na elementární (nebo atomické) věty, které charakterizuje jako obrazy skutečnosti“. Zároveň

⁴ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 323-324.

⁵ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 11.

⁶ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 12.

se má tato charakterizace vztahovat na veškeré smysluplné věty.⁷ Toto vysvětlení je podle Rodycha správné za takového předpokladu, že považujeme každou smysluplnou či skutečnou větu za pravdivostní funkci, která se týká „elementární“ (atomické) podmíněné věty nebo většího počtu těchto vět.⁸

Tímto však Popper zdaleka nekončí a ve svých názorech na Wittgensteina pokračuje. Popper se pouští do kritiky Wittgensteina a zabývá se také názory Moritze Schlicka. Popper uvádí, že „Wittgensteinovo kritérium smysluplnosti splývá s induktivistickým kritériem demarkace,“ přičemž stačí jen určitým způsobem změnit slova a místo vědeckého kritéria je najednou kritérium smysluplnosti. Jenže takové řešení problému demarkace je podle Poppera nepřipustné a naráží v tomto případě právě na problém indukce. Na základě toho Popper obviňuje představitele logického pozitivismu z likvidace metafyziky a také přírodovědy. Popper odmítá Wittgensteinovo kritérium smysluplnosti, protože Wittgenstein podle něj neuznává některé přírodní zákony a dokonce je považuje za „smysluprázdné“. Popper přitom poukazuje na výrok Alberta Einsteina, že právě hledání takových přírodních zákonů má být „nejvyšším úkolem fyzika.“⁹ To je tedy důvod, proč Popper nesouhlasí s Wittgensteinovým kritériem smysluplnosti.

Popper dále připomíná názor Moritze Schlicka, podle něhož je problém indukce založen „na požadavku logického odůvodnění univerzálních tvrzení.“ Schlick společně s Davidem Humem takové logické odůvodnění odmítají a vylučují jeho existenci. Popper na tento pohled navazuje a upozorňuje na nesprávnost těchto induktivistických pokusů o rozdělení vědy a metafyziky. Podle něj by věda a metafyzika měly mít stejné postavení a rozhodně nesouhlasí s přesvědčenými názory pozitivistů, kteří tvrdí, že vědecké i metafyzické systémy jsou jen „smysluprázdná pseudo-tvrzení.“¹⁰ Rodych ve svém textu dodává, že Popper odmítá pozitivistické názory ze dvou důvodů. Zaprvé totiž hrozí, že „vědecké zákony“ už nebudou považovány za smysluplné věty. Zadruhé to je neúspěšný „pokus o vyřešení problému demarkace“ a je zde přirovnání k „vylévání vaničky spolu s dítětem,“ přičemž vaničkou jsou myšleny metafyzické věty a dítětem vědecké teorie.¹¹

⁷ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 14.

⁸ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 324-325.

⁹ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 14.

¹⁰ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 13-15.

¹¹ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 325.

2.3 Shodné názory Wittgensteina a Poppera

Abychom dobře porozuměli nesouhlasu mezi Popperem a Wittgensteinem včetně Popperovy kritiky, musíme si nejdříve připomenout zásadní názorové shody mezi těmito dvěma filozofy. Popper i Wittgenstein se shodují na tom, že „striktně univerzální“ teorie či hypotézy nemohou být z logických důvodů ověřeny. Tato skutečnost je asi nejvýznamnějším vzájemným souhlasem.¹²

Podle Poppera nejsou „striktně univerzální“ tvrzení omezena časově ani prostorově a nevztahují se k něčemu individuálnímu. To znamená, že „striktně univerzální“ či „striktně existenciální“ nelze falzifikovat. To je tedy důvod, proč jsou tato tvrzení pravdivá kdekoliv a kdykoliv.¹³ Takové teorie nemohou být zároveň ani verifikovány nějakým výzkumem nebo pozorováním. Zaprvé totiž nejsou rovnocenné s konečnou konjunkcí a co je hlavní, nemohou být indukčně odvozeny na základě pozorování, protože indukce nemůže být odůvodněna. To také Wittgenstein zcela zřetelně uvádí ve svém *Traktátu*. Postup indukce je podle Wittgensteina založený na tom, že „přijmeme ten nejjednodušší zákon, který by ladil s naší zkušeností.“ Wittgenstein ovšem dodává, že induktivní postup „nemá žádné logické, ale jen psychologické odůvodnění.“ Wittgenstein dále uvádí, že když se stala jedna událost, tak to ještě neznámá, že musí nutně nastat druhá. Existuje pouze „logická nutnost“ a to je podle Wittgensteina hypotéza. „To, že zítra vyjde slunce, je hypotéza. Takže nevíme, zda vyjde.“ Logická nutnost ve Wittgensteinově pojetí je tedy pravdivostně-funkční.¹⁴ Popper je hned v úvodu svého nejslavnějšího díla podobného názoru. Popper pochybuje nad správností induktivního postupu. Jestliže vyvodíme z jednotlivého tvrzení obecné, může se závěr kdykoliv ukázat jako nepravdivý. Nezáleží ani na tom, kolik jednotlivých případů jsme viděli. Popper uvádí příklad: „Bez ohledu na to, kolik případů bílých labutí jsme pozorovali, neospravedlňuje to závěr, že všechny labutě jsou bílé.“ Podle Poppera tedy nejsou induktivní závěry odůvodněné.¹⁵

Wittgenstein i Popper považují „princip“ nebo „zákon indukce“ za nepřijatelný a mají pro to jasný důvod. Pomocí takového zákona totiž není možné ospravedlnit závěry. Wittgenstein ve svém *Traktátu* uvádí, že „zákon indukce rozhodně nemůže být zákonem logickým, neboť jde zjevně o smysluplnou větu. Proto také nemůže být zákonem a

¹² RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 325.

¹³ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 54.

¹⁴ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 79.

¹⁵ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 3-4.

priori.“¹⁶ Popper zase v *Logice vědeckého bádání* tvrdí, že potřebujeme syntetický systém. Princip má představovat syntetické prohlášení a negace tohoto prohlášení nesmí být jen opakem daného prohlášení, ale logicky možným tvrzením.¹⁷ Otázkou zůstává, jestli se má takové tvrzení nazývat zákonem, popř. principem indukce nebo kauzality. To je asi předmětem nekonečných diskusí, které by vyřešil zřejmě jen vzájemný konsenzus. Jak uvádí Rodych, je možné přijmout jedno či druhé, anebo ohledně takových záležitostí neustále ustupovat.¹⁸

Wittgenstein a Popper se tedy výrazně shodují, co se týká problému indukce. Tím však vzájemná shoda mezi těmito dvěma filozofy nekončí. Rodych ve svém textu naznačuje hned šest dalších a významných souhlasů. Wittgenstein a Popper se shodují například na tom, že „věda používá univerzální hypotézy k dělení predikcí.“ Popper, stejně jako Wittgenstein, přijal integrovaný přístup pro tvoření predikcí a testování hypotéz. Oba mají také stejný názor na pravděpodobnost hypotéz, která se podle Poppera i Wittgensteina rozhodně nezvyšuje počtem úspěšných pokusů. Asi nejvýznamnější shodou je ovšem skutečnost, že Popper i Wittgenstein „zastávají korespondenční teorii pravdy pro vědecká prohlášení.“¹⁹ Wittgenstein to dokazuje ve svém Traktátu, když uvádí, že „pokud je elementární věta pravdivá, tak existuje příslušný stav věcí a pokud nikoliv, pak tento stav věcí neexistuje.“²⁰

Dále je také třeba připomenout, že Wittgenstein je realista stejně jako Popper. Tato skutečnost je vidět hlavně ve Wittgensteinově méně známém díle, které v originále nese název *Philosophical Remarks*. Wittgenstein totiž považuje za nevyhnutelné, abychom popisovali jevy na základě hypotézy světa materiálních objektů. To je podle Wittgensteina nesrovnatelně jednodušší než některé složité popisy jevů. Wittgenstein ve svém díle také naznačuje, že věří možnosti falsifikace. Uvádí zde, že určité události, pokud jsou možné, musí popírat zákon. A pouze přírodní zákon může být nejen potvrzen, ale i vyvrácen pomocí nějakého pokusu.²¹ Tomuto tématu se samozřejmě věnuje i Popper, když se v *Logice vědeckého bádání* zabývá problémem výskytů a událostí. Popper formuluje „základní tvrzení“ jako „singulární tvrzení“, které „popisuje nějaký výskyt.“ Podle Poppera tedy nemusíme mluvit o tom, že základní tvrzení jsou vylučována kvůli nějaké teorii. Naopak bychom měli říkat, že teorie vylučuje nějaké

¹⁶ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 76.

¹⁷ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 18-19.

¹⁸ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 326.

¹⁹ Tamtéž, s. 326-327.

²⁰ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 39.

²¹ WITTGENSTEIN, L., *Philosophical Remarks*, s. 44-45.

„výskyty“. Pokud se ovšem prokáže existence těchto „výskytů“, teorie musí být falzifikována. Popper se také zabývá otázkou, zda je pojem „výskyt“ skutečně odpovídající. Spekulovalo se totiž o tom, že by se neměly používat výrazy jako „výskyt“ nebo „událost“, ale pouze pravdivé či nepravdivé tvrzení. Popper však podle svých slov zůstává u pojmu „výskyt“ a zdůvodňuje to tak, že pokud mluvíme o nějakém „výskytu“, můžeme zároveň hovořit o pravdivém singulárním tvrzení.²² Popper a Wittgenstein se tedy shodují na tom, že univerzální hypotézy musí „vyvracet“ nebo „vylučovat“ možné „výskyty“ nebo „události.“²³

Je tedy zřejmé, že Popper a Wittgenstein spolu souhlasí hned v několika bodech. Mezi těmito dvěma filozofy panuje ještě jedna výraznější shoda. Popper i Wittgenstein si totiž myslí, že při pokusech o vyvracení hypotéz nejsme příliš vytrvalí. Pokud hypotéza podstoupí mnoho úspěšných testů, máme tendenci vzdát další pokusy a hypotézu považujeme za pravdivou.²⁴ Wittgenstein ve svém díle *Philosophical Remarks* naráží na to, že pravděpodobnost hypotézy závisí na počtu důkazů, díky kterým ji případně můžeme vyvrátit. Co se týče pravděpodobnosti, Wittgenstein také zdůrazňuje určitý rozdíl a uvádí příklad na dvou různých větách. První věta je: „Předpokládám, že zítra znovu vyjde slunce, protože opak je velmi nepravděpodobný.“ Wittgenstein chce ukázat, že v této větě znamená slovo „pravděpodobnost“ něco úplně jiného, než například v tomto tvrzení: „Je stejně pravděpodobné, že padne panna nebo orel.“ Slovo „pravděpodobný“ má tedy dva různé významy, které sice jsou určitým způsobem spojeny, ale rozhodně nejsou stejné. Wittgenstein říká, že hypotézu včetně jejích důkazů je možné vyvrátit, ale není to nic jednoduchého. Nelze tak učinit na základě malého počtu experimentů, které ukážou opak. Potřebujeme totiž mnohem více opačných důkazů, abychom mohli úspěšně vyvrátit hypotézu, která předtím byla dostatečně potvrzená. Podle Wittgensteina je nutné nejdříve vyvrátit starší hypotézu a na základě toho pak můžeme vyvracet nové hypotézy, které dosud nebyly podrobeny žádnému testování.²⁵

Stejným problémem se v Logice vědeckého bádání zabývá i Popper, když uvádí, že pokud se nějaká hypotéza osvědčila na základě testování, pak už ji nelze jen tak opustit. Tím však Popper netvrdí, že to nejde. Hypotézu můžeme opustit, je ovšem třeba mít k tomu „dobrý důvod“. Za takový důvod považuje Popper například to, když danou

²² POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 75.

²³ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 326.

²⁴ Tamtéž, s. 326 - 327.

²⁵ WITTGENSTEIN, L., *Philosophical Remarks*, s. 44.

hypotézu nahradíme jinou hypotézou, která se dá lépe testovat a případně falzifikovat.²⁶ Popper ve svém díle dále rozebírá falzifikaci. Uvádí, že teorie může být falzifikovaná jedině tehdy, pokud přijmeme základní tvrzení, která teorii odporují. Takový postup je podle Poppera naprosto nutný, ale je třeba ho ještě něčím podpořit. Několik málo opačných tvrzení rozhodně nezpůsobí, že teorie bude falzifikovaná. Je totiž potřeba objevit „reprodukovatelný jev“, který může teorii vyvrátit. Popper to shrnuje takto: „Falzifikaci přijímáme jen tehdy, je-li předložena a potvrzena empirická hypotéza nízké úrovně, která tento jev popisuje. Tento druh hypotézy lze nazvat falzifikující hypotézou.“²⁷

2. 4 Nesouhlas mezi Wittgensteinem a Popperem

Najde se tedy celá řada témat, na která měli Popper a Wittgenstein stejný nebo podobný názor. Přesto byla mezi nimi zásadní neshoda, která se týkala postavení „striktně univerzálních teorií.“ Tento nesouhlas vznikl tak, že Popper věřil v možnou pravdivost univerzálních teorií a zároveň v existenci přírodních zákonů. Wittgenstein naopak odmítal „příčinnou souvislost“ a nevěřil tomu, že se určitá pravidelnost opakuje donekonečna. Wittgenstein nenachází žádné důvody, proč bychom měli něčemu takovému věřit. Co je ale zajímavé a tak trochu zvláštní, je skutečnost, že Popper i Wittgenstein zřejmě připouštějí „všeobecnou lidskou víru v jednotnost přírody.“²⁸

Popper ve své *Logice vědeckého bádání* říká: „Nevíme: můžeme jen hádat.“ Naše odhady podle Poppera nejsou vědecké a uskutečňují se na základě metafyzické víry v přírodní zákony a určitou pravidelnost, která se v přírodě vyskytuje a můžeme ji objevit. Popper přirovnává tento přístup k Baconovi a uvádí, že bychom tuto naši vlastní vědu mohli nazvat jako „metodu uvažování, kterou lidé obvykle používají na přírodu.“ Tato metoda by se však dala charakterizovat tím, že čerpá z neověřených předzvěstí a předsudků.²⁹ Podle Wittgensteina je víra v jednotnost událostí zřejmá hlavně v takových případech, kdy s obavami očekáváme nějaký nadcházející děj.³⁰

Popper i Wittgenstein jsou toho názoru, že víru v jednotnost přírody lze shrnout tak, že existují přírodní zákony. Jak uvádí Wittgenstein ve svém *Traktátu: Zákon*

²⁶ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 34.

²⁷ Tamtéž, s. 73.

²⁸ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 327-328.

²⁹ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 303.

³⁰ WITTGENSTEIN, L., *Philosophical Remarks*, s. 44.

příčinnosti by mohl znít: „Jsou zde přírodní zákony.“³¹ Popper a Wittgenstein se však neshodují na tom, zda se jedná o skutečnou větu. Zatímco Popper to za skutečnou větu považuje, Wittgenstein nikoliv. Podle Wittgensteina to je metafyzické prohlášení a tudíž nesmyslné. Popper i Wittgenstein sice akceptují lidskou víru v jednotnost přírody, ale nesouhlasí spolu ohledně postavení univerzální teorie.³²

Wittgenstein v *Traktátu* uvádí, že „z existence žádné situace nelze usuzovat na existenci situace jiné, od ní zcela odlišné.“ Odůvodňuje to tím, že neexistuje žádná „příčinná vazba“, která by tento úsudek ospravedlnila. Přesvědčení v existenci „příčinné vazby“ je podle Wittgensteina „pověra.“ Wittgenstein také vylučuje, že by budoucí události nějakým způsobem navazovaly na přítomnost. Popírá tedy možnost „budoucí podmíněnosti.“ Ta by podle Wittgensteina byla možná jen v takovém případě, kdyby existovala „příčinná vazba“ a opakující se pravidelnost byla skutečně přírodním zákonem.³³

V díle *Philosophical Remarks* Wittgenstein naznačuje, že univerzální hypotézy nejsou skutečnými větami, protože je nelze verifikovat. Kromě toho, že nemůže být prokázána jejich pravdivost, tak se nedají ani falzifikovat. Univerzální hypotézy tedy nemohou nabývat pravdivostních hodnot. Hypotéza není podle Wittgensteina skutečnou větou, ale jakýmsi „zákonem pro tvoření vět.“³⁴

Popper souhlasí s Wittgensteinem v tom, že pro odůvodnění „budoucí podmíněnosti“ by byla zapotřebí „příčinná vazba“ a opakující se pravidelnost jakožto přírodní zákon. Neshoduje se však s Wittgensteinem ohledně tvrzení, že „striktně univerzální“ teorie mohou být pravdivé pouze na základě existence fyzicky nutných zákonů přírody. To je přesně to, co Wittgenstein nazývá „příčinnou vazbou.“ Podle Poppera tyto zákony skutečně jsou, přestože to je pouze domněnka. Popper však věří v existenci fyzicky nutných zákonů přírody a tuto „metafyzickou víru v zákony“ považuje za „psychologický předpoklad“ k tomu, abychom takové zákony hledali.³⁵ Ve své *Logice vědeckého bádání* Popper uznává, že „otázka, zda jsou zákony vědy striktně nebo numericky univerzální, nemůže být vyřízena argumentací.“ Podle Poppera je třeba najít ohledně tohoto tématu společný konsenzus. Popper také považuje za užitečné,

³¹ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 78.

³² RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 328.

³³ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 47.

³⁴ WITTGENSTEIN, L., *Philosophical Remarks*, s. 44.

³⁵ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 329.

abychom se na přírodní zákony dívali jako na „syntetická a striktně univerzální tvrzení, tedy tvrzení pro všechna.“³⁶

Wittgenstein nejprve nesouhlasil, ale později uznal, že univerzální teorie nám přece jen mohou něco dobrého přinést. Zároveň však uvádí, že „konečná predikce to udělá vždy stejně dobře.“ Wittgenstein tedy na rozdíl od Poppera nesouhlasil s tím, že je užitečné, abychom se na přírodní zákony dívali jako na „syntetická a striktně univerzální tvrzení.“ Co se týče víry ve fyzicky nutné zákony přírody, tak se Wittgenstein ptá, na základě čeho můžeme být přesvědčeni o neustále se opakujících jevech. Wittgenstein pochybuje o důvodech lidské víry v to, že se určité jevy opakují donekonečna. Tento „psychologický předpoklad“ považuje Wittgenstein za neopodstatněný. Pokud máme „podezření“, že se něco bude opakovat až donekonečna, je to podle Wittgensteina velmi směšné. Je totiž nesmyslné mluvit o nějakém „podezření“, když k tomu ani nemáme odpovídající důvody. Pokud ovšem nemá smysl mluvit o důvodech, které by dokázaly víru v nekonečnou pravidelnost, potom je také nesmyslné hovořit o samotné existenci této pravidelnosti.³⁷ Tady je rozdíl mezi názory Wittgensteina a Poppera.

Popper v *Logice vědeckého bádání* říká, že „pokud se při pohledu na přírodní zákony nerozlišuje mezi singulárními a univerzálními tvrzeními, zdá se být problém indukce vyřešen.“ Metodologický problém indukce to ale nijak nevyřeší. Verifikovat přírodní zákon je totiž možné jedině empirickým potvrzením každé události, na kterou se daný zákon vztahuje. To je podle Poppera zkrátka neuskutečnitelné.³⁸ Popper tedy říká, že Wittgensteinův finitismus sice řeší „logický problém indukce“, ale zanedbává „metodologický problém indukce“, protože nelze verifikovat numericky univerzální teorie. Popper však uznává, že Wittgensteinův postoj skutečně řeší „logický problém indukce.“ Popper tedy vlastně připouští určitou užitečnost Wittgensteinova finitismu, protože Wittgenstein nevyžaduje verifikaci vědeckých teorií, ale je toho názoru, že hypotézy mohou být potvrzeny na základě experimentu a také mohou být stejným způsobem vyvráceny. To je podobné jako u Popperova falzifikacionismu. Jen s tím rozdílem, že podle Poppera mohou být potvrzeny nebo vyvráceny „přírodní zákony.“³⁹

³⁶ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 46.

³⁷ WITTGENSTEIN, L., *Philosophical Remarks*, s. 310-311.

³⁸ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 46.

³⁹ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 330.

2. 5 Korespondenční teorie pravdy, realismus, anti-induktivismus

Victor Rodych si ve svém textu pokládá otázku, zda je Wittgensteinův finitismus přesvědčivější než Popperův falzifikacionismus a jestli se odmítnutí „striktně univerzálních“ tvrzení nějakým způsobem slučuje s tím, že Wittgenstein i Popper přijali realismus, anti-induktivismus i korespondenční teorii pravdy. Podle Rodycha tomu tak skutečně je, i když je to pouze jeho domněnka. Wittgenstein nepovažoval „numericky univerzální“ teorie za věty a stejně tak teorie, které zahrnovaly „budoucí podmíněnost.“ Podle Wittgensteina může být věta pravdivá jedině prostřednictvím korespondence a vzhledem k faktům. V tomto ohledu tedy není rozdíl mezi větami v přítomném a minulém čase. Věty v budoucím čase však nemohou odpovídat žádnému faktu a nemohou mu ani neodpovídat. Pokud není potvrzena existence „fyzické nutnosti“, tak je nesmyslné hovořit o pravdě v souvislosti s „budoucí podmíněností.“ Není tedy žádný důvod k tomu, abychom mluvili o pravdivé „budoucí podmíněnosti.“ Rodych uvádí, že z pohledu Wittgensteina je velmi zásadní korespondenční teorie pravdy a jeho odmítnutí „fyzické nutnosti.“⁴⁰

Wittgenstein i Popper mluvili o korespondenci v souvislosti s minulými a přítomnými fakty, ale nikoliv v souvislosti s fakty budoucími nebo „fyzicky nutnými“ zákony. Podle Rodycha se Popper mýlí v tom, že bychom se na přírodní zákony měli dívat jako na „striktně univerzální“ prohlášení, které je buď pravdivé nebo nepravdivé. Je zajímavé, že Popper odsuzuje Wittgensteinovo „kritérium smysluplnosti“, které odmítá „striktně univerzální“ přírodní zákony.⁴¹ Vždyť sám Popper tvrdí, že nelze vyřešit argumentací, jestli jsou zákony vědy „striktně univerzální“ nebo „numericky univerzální.“ Popper zároveň kritizuje instrumentalismus, který byl ve Vídni zastoupen právě Ludwigem Wittgensteinem nebo například Moritzem Schlickem. Podle Poppera je instrumentalismus pouze „názor, že teorie není nic než nástroj nebo instrument pro predikce.“⁴²

⁴⁰ RODYCH, V., *Popper versus Wittgenstein on truth, necessity, and scientific hypotheses*, s. 331.

⁴¹ Tamtéž, s. 331.

⁴² POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 41-46.

3 Vztah Wittgensteina a Poppera k Vídeňskému kroužku

Nezanedbatelnou roli v životě a filozofii Ludwiga Wittgensteina i Karla Poppera sehrálo filozofické uskupení, které se nazývalo Vídeňský kroužek. Oba měli k této skupině rozdílný vztah. Wittgenstein měl s představiteli Vídeňského kroužku mnoho společného a zejména se dvěma z nich našel společnou řeč při častých diskusích. Naopak Popper se stal možná největším kritikem tohoto uskupení a byl dokonce považován za jakousi opozici k Vídeňskému kroužku.

3.1 Wittgensteinova činnost pro Vídeňský kroužek

Wittgensteinův vztah k Vídeňskému kroužku začal tehdy, když jej filozofové z vídeňské univerzity začali zvat ke společným diskusím. Konkrétně to byl samotný zakladatel Vídeňského kroužku Moritz Schlick, který se o Wittgensteina nejvíce zajímal. Vídeňský kroužek byl aktivním uskupením filozofů, kteří spolu významně spolupracovali od roku 1925. Schlickovi se nepovedlo přesvědčit Wittgensteina, aby se stal členem Vídeňského kroužku. Spolu se svými kolegy se však s Wittgensteinem setkávali a diskutovali. Wittgensteina začala znovu zajímat filozofie a dospěl k názoru, že jeho *Traktát* ještě nevyřešil všechny filozofické problémy. Wittgenstein se v roce 1929 vrátil do Cambridge, kde se tedy setkával se členy Vídeňského kroužku a znovu se začal zabývat filozofickými problémy.⁴³

Ray Monk byl jedním z autorů, kteří se zabývali životem a filozofií Ludwiga Wittgensteina. Ve svém díle *Úděl génia* také zmiňuje, jak se Wittgenstein dostal do podvědomí představitelů Vídeňského kroužku. Wittgenstein na počátku 20. let 20. století učil na obecné škole, zatímco se o jeho *Traktát* zvyšoval zájem. Jako první si geniality tohoto díla všiml rakouský matematik Hans Hahn a zanedlouho i Vídeňský kroužek v čele s Moritzem Schlickem. Nejprve se o Wittgensteinově díla vedly diskuse mezi úzkými skupinami vlivných odborníků. Začátkem roku 1923 se nejspíše uskutečnila první veřejná diskuse o *Traktátu*. Jak uvádí Monk, anglický básník a spisovatel Richard Braithwaite přednesl na půdě Moral Science Clubu referát, který měl vysvětlit Wittgensteinovu logiku v jeho *Traktátu*.⁴⁴

Wittgensteinův *Traktát* je považován za velkou inspiraci a významný zdroj pro teorii Vídeňského kroužku, kterou byl logický pozitivismus. *Traktát* výrazně ovlivnil

⁴³ GRAYLING, A., *Wittgenstein: průvodce pro každého*, s. 19.

⁴⁴ MONK, R., *Wittgenstein: Úděl génia*, s. 222.

činnost Vídeňského kroužku a tím pádem i názory jeho členů. Na první pohled by se mohlo zdát, že členové Vídeňského kroužku byli silně ovlivněni Traktátem, zatímco Wittgenstein nebyl příliš ovlivněn názory Vídeňského kroužku. Různí autoři zabývající se pozdější Wittgensteinovou filozofií víceméně vylučují, že by na jeho tvorbu a změny v jeho myšlení měl nějaký vliv Vídeňský kroužek a jeho představitelé.⁴⁵

Jak uvádí Anthony Grayling, další autor zabývající se Wittgensteinem: Vztah mezi Wittgensteinem a činností Vídeňského kroužku je složitější, než se na první pohled zdá. Není ovšem pochyb, že vztah mezi Wittgensteinem a Vídeňským kroužkem existoval. Wittgenstein ale možná neměl až tak velký vliv, tedy s výjimkou dvou členů Vídeňského kroužku. Přesto se tito dva členové nějak výrazně názorově nelišili od ostatních členů Vídeňského kroužku. Zajímavé je, že Wittgensteinův vliv se začal projevovat už mnohem dříve, než Wittgenstein vydal *Traktát*. Byl to konkrétně vliv na Bertranda Russella, u kterého Wittgenstein studoval. Wittgenstein četl Russellovo dílo *Základy matematiky* a dá se říct, že to bylo pro Wittgensteina vodítkem k napsání *Traktátu*. V *Traktátu* lze najít mnoho myšlenek právě z Russellova díla. Netrvalo dlouho a Ludwig Wittgenstein už nebyl Russellovým žákem, ale diskutoval s ním jako rovný s rovným. Diskuse mezi Wittgensteinem a Russellem přinesly určité východisko, že „logika zjevuje strukturu jazyka a světa.“ Russellovo myšlení bylo ovlivněno mnoha filozofy, například Fregem, Leibnizem nebo Humem. Stejně tak byl ovlivněn i Wittgenstein. Zároveň však Wittgenstein svými poznatky ovlivnil pozdější myšlení Russella. Sam Russell po vydání svého díla *Přednášky o logickém atomismu* prohlásil o tezí z tohoto díla, že jsou tím, co se naučil od Wittgensteina. To je ale samozřejmě poněkud přehnané. Grayling uvádí, že jako první zásah Wittgensteina do filozofie se dá považovat to, že přesvědčil Russella, aby nevydával svou knihu, která se měla jmenovat *Teorie poznání*. Russell nakonec Wittgensteina poslechl a vydal pouze prvních šest kapitol jako článek. Russell sám uvedl, že Wittgensteinovy výhrady příliš nepochopil, ale přesto cítil, že má Wittgenstein určitě pravdu. V tom byla velká Wittgensteinova síla a hlavně to dokazuje, jak si Russell vážil Wittgensteina a nechtěl, aby se narušily jejich vzájemné vztahy.⁴⁶

Podle Graylinga není tak snadné popsat Wittgensteinův vztah k Vídeňskému kroužku. Zakladatelem Vídeňského kroužku a zároveň výraznou osobností tohoto uskupení byl profesor Moritz Schlick, který se zabýval filozofií induktivní vědy a do

⁴⁵ GRAYLING, A., *Wittgenstein: průvodce pro každého*, s. 70-71.

⁴⁶ Tamtéž, s. 71-72.

Vídňe přišel v roce 1922. Vídeňský kroužek byl nejprve skupinou filozofů, kteří mezi sebou diskutovali. Poté začal být Vídeňský kroužek více organizovaný a jeho činnost začala být také víc vidět. Jak uvádí i Parusniková, která se zabývá Popperem: „Vídeňský kroužek pod vedením Moritze Schlicka sdružoval přední filozofy, sociology, vědce, matematiky a logiky, kteří se scházeli k pravidelným diskusím.“⁴⁷ Vídeňský kroužek začal publikovat výsledky své výzkumné činnosti ve vlastním časopise, který měl název Erkenntnis. Členy Vídeňského kroužku byly zpravidla mimořádné osobnosti v čele s Moritzem Schlickem. Dalšími významnými filozofy sdruženými ve Vídeňském kroužku byli například již zmiňovaný Rudolf Carnap nebo Otto Neurath, který později komentoval Popperův kritický přístup k Vídeňskému kroužku. Členové Vídeňského kroužku se setkávali a společně diskutovali více než deset let. Ve 30. letech 20. století však ukončil činnost Vídeňského kroužku nástup fašismu.⁴⁸

Pro Vídeňský kroužek byl typický logický pozitivismus, což bylo učení, které jeho členové vyznávali. Členové Vídeňského kroužku především kladli důraz na to, aby se rozlišovalo mezi vědou a „metafyzikou“, která podle nich byla nesmyslná. Představitelé Vídeňského kroužku měli za to, že „smysluplné jsou jenom ty výroky, které se týkají faktických záležitostí nebo logických vztahů mezi pojmy.“ Ostatní výroky byly pro členy Vídeňského kroužku pouze citového obsahu, který však nemá nic společného s poznáním. To znamená, že například náboženské výroky podle myšlení Vídeňského kroužku neměly žádný smysl. Skutečné výroky jsou jediné ty, které lze empiricky verifikovat nebo falzifikovat. Výroky, které se týkají logických vztahů mezi pojmy, označovali členové Vídeňského kroužku jako „analytické.“ To jsou například výroky logiky a matematiky, které mají význam a tudíž se u nich dá určit pravdivostní hodnota. Podle logického pozitivismu měla filozofie „objasňovat výroky empirických věd pomocí logické analýzy významu a měla být součástí vědy, nikoliv nezávislou disciplínou.“⁴⁹

Názory logických pozitivistů tedy měly určitou podobnost s Wittgensteinovým *Traktátem*. Wittgenstein například uvádí, že „si děláme obrazy faktů a to jsou naše výroky.“⁵⁰ Wittgenstein dále říká, že „věty logiky jsou tautologie“ a také, že „věty logiky nic neříkají, jsou to analytické věty.“⁵¹ V neposlední řadě se také Wittgenstein podobá pozitivistům v tom, že primárním úkolem filozofie by podle něj mělo být jen „ujasnění

⁴⁷ PARUSNIKOVÁ, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 11.

⁴⁸ GRAYLING, A., *Wittgenstein: průvodce pro každého*, s. 72-73.

⁴⁹ Tamtéž, s. 73.

⁵⁰ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 15.

⁵¹ Tamtéž, s. 68.

myšlenek.“ Wittgenstein tvrdí, že „práce filozofa se v podstatě skládá z ujasňování a výsledkem by měly být projasněné myšlenky.“⁵² Dalším společným rysem je, že Wittgenstein stejně jako logičtí pozitivisté považoval za nesmyslné ty výroky, které nepatřily do přírodních věd, matematiky nebo logiky.

Podle Graylinga byl Wittgenstein v kontaktu například i s Carnapem nebo Feiglem, ale později už jen s Moritzem Schlickem a Friedrichem Waismannem. Wittgenstein se s nimi buď osobně setkával ve Vídni, nebo komunikoval prostřednictvím dopisů z Cambridge, kam odjel v roce 1929. Tyto kontakty trvaly až do Schlickovy smrti v roce 1936 a byly poměrně významné. Waismann si dokonce dělal zápisy z diskusí s Wittgensteinem. Schlick si přál, aby spolu Wittgenstein a Waismann napsali knihu, která by mimo jiné vysvětlila *Traktát*. Jak uvádí Monk, Wittgenstein byl navzdory výhradám ochoten na tomto díle spolupracovat. Ve Schlickově domě se oba pravidelně scházeli a Wittgenstein objasňoval Waismannovi své myšlenky. Waismann toho využil i k tomu, aby o Wittgensteinových myšlenkách informoval také ostatní členy Vídeňského kroužku, jejichž účast na společných debatách Wittgenstein neschválil. Tito představitelé Vídeňského kroužku je zase mohli využít na svých přednáškách a Wittgenstein začal být jakousi šedou eminencí, která ovlivňovala rakouskou filozofii. Někteří filozofové dokonce považovali Wittgensteina za vymyšlenou postavu, která je pouze výplodem Schlickovy fantazie.⁵³ Monk dodává v další části svého díla, že Wittgenstein měl obavy, aby Waismann správně interpretoval jeho myšlenky. Wittgenstein se s tím dokonce ve svém dopise svěřil Schlickovi. Přesto Waismann věřil, že svou knihu o výkladu Wittgensteinových myšlenek dokončí.⁵⁴ Wittgenstein však začátkem 30. let začal přemýšlet jinak, takže byl Schlickův záměr změněn na to, aby Waismann vytvořil dílo na základě nových názorů Wittgensteina. Waismann se snažil zachytit Wittgensteinovy nové myšlenky, ten ale často měl své postoje. Waismannovi se povedlo vydat několik článků, ale zmiňovaná kniha vyšla až po jeho smrti.⁵⁵

Wittgensteinovy kontakty se Schlickem a Waismannem tedy byly důležité, ale Grayling zdůrazňuje, že názory Schlicka i dalších členů Vídeňského kroužku byly jasně dané ještě před jejich setkáním s Wittgensteinem. Tím je samozřejmě myšlen logický pozitivismus, který se inspiroval Davidem Humem a empiristy, nebo také logikou Bertranda Russella či Gottloba Fregeho. Už v době vzniku Vídeňského kroužku byl jasně

⁵² WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 32.

⁵³ MONK, R., *Wittgenstein: Úděl génia*, s. 289-290.

⁵⁴ Tamtéž, s. 324.

⁵⁵ GRAYLING, A., *Wittgenstein: průvodce pro každého*, s. 73-74.

dán program i činnost tohoto uskupení a logický pozitivismus byl už od začátku hlavním pilířem.⁵⁶

Jak je tedy patrné, někteří filozofové nepovažovali Wittgensteinův vliv na Vídeňský kroužek za příliš dobrý. Velkým kritikem byl například Otto Neurath, který vytýkal Waismannovi a Schlickovi, že je Wittgensteinovy myšlenky odvedly od hlavního úkolu Vídeňského kroužku. Neurath nesouhlasil s Wittgensteinovým přístupem k „metafyzice“ a stejného názoru byl již zmiňovaný Rudolf Carnap. Ten zjistil, že jeho myšlenky jsou velmi rozdílné od těch Wittgensteinových a také dospěl k přesvědčení, že Wittgenstein má k „metafyzice“ jiný postoj než Vídeňský kroužek.⁵⁷

Carnapovo přesvědčení dokazuje i dopis, který Wittgenstein během svého pobytu v Cambridgi napsal Waismannovi. Vídeňský kroužek se postupně stal sebevědomým uskupením, které jasně vystupovalo proti metafyzice. Vídeňský kroužek zároveň oslavoval svou vůdčí osobnost, Moritze Schlicka. Schlick totiž kvůli své činnosti pro Vídeňský kroužek odmítl odejít na univerzitu v Bonnu. Wittgenstein obdivoval Schlicka jako „neobyčejného člověka“. Zároveň však ve svém dopise vytknul Vídeňskému kroužku, jeho „vychloubačnost“ a „sebelibost.“ Tím měl právě na mysli neustálé antimetafyzické postoje Vídeňského kroužku. Wittgenstein vytýkal Vídeňskému kroužku, že „odmítnutí metafyziky není nic nového.“⁵⁸

Grayling celkově vzato nepovažuje Wittgensteinův vliv na Vídeňský kroužek za příliš velký. Knihy a články publikované Vídeňským kroužkem totiž dokazují, že rozsah Wittgensteinova vlivu nebyl až takový, jak by si někdo mohl myslet. Podle Graylinga to je naprosto pochopitelné, protože mezi Wittgensteinovým *Traktátem* a naukou logického pozitivismu byla řada poměrně značných rozdílů. Jako zásadní rozdíl uvádí Grayling zejména stanovisko pozitivistů, kteří považovali faktické poznání za základ empirického pozorování. Dalším rozdílem byl pohled pozitivistů a Wittgensteina na teorie pravděpodobnosti a problém indukce. Zatímco Wittgenstein byl známým odpůrcem indukce, pozitivisté považovali tuto metodu za důležitou. Pozitivisté také na rozdíl od Wittgensteina neuznávali náboženství, protože náboženské výroky považovali za nesmyslné a nevědecké pověry citového obsahu, které člověka jen k něčemu nabádají. Wittgenstein naopak náboženství respektoval a měl k němu pozitivní vztah. Asi posledním výraznějším rozdílem mezi Wittgensteinem a představiteli logického

⁵⁶ GRAYLING, A., *Wittgenstein: průvodce pro každého*, s. 74-75.

⁵⁷ Tamtéž, s. 75.

⁵⁸ MONK, R., *Wittgenstein: Úděl génia*, s. 289.

pozitivismu je skutečnost, že Wittgenstein pochyboval o „jednotě vědy“, ve kterou pozitivisté věřili.⁵⁹

Podle Graylinga tedy Wittgenstein příliš neovlivnil činnost Vídeňského kroužku. Naopak se dá mluvit o tom, že byl Vídeňským kroužkem ovlivněn. Wittgenstein se sice nestal členem Vídeňského kroužku a vlastně ani pozitivistou, ovšem ve své pozdější tvorbě začal právě na základě pozitivismu pochybovat o některých tezích ze svého *Traktátu*. Možná to byl právě pozitivismus, který Wittgensteina přivedl k myšlence, že *Traktát* není úplně dokonalý a některé teze z jeho nejslavnějšího díla jsou mylné. Sám Wittgenstein napsal Moritzi Schlickovi v roce 1932 dopis, ve kterém mu sdělil, že „s mnoha formulacemi v *Traktátu* už nesouhlasí.“ Wittgenstein byl zkrátka ovlivněn pozitivisty, což se projevilo v jeho pozdější filozofii.⁶⁰

Wittgensteinův vliv na Vídeňský kroužek je možná až příliš přeceňován. Důvod tohoto přeceňování vidí Grayling v tom, že Wittgenstein byl v kontaktu se Schlickem a Waismannem. Právě na základě Schlickova vlivu zformuloval Wittgenstein myšlenku, že „významem tvrzení je metoda jeho verifikace.“⁶¹ Tento význam by tedy měl určit jeho pravdu nebo nepravdu. To zastávali pozitivisté už předtím a Wittgenstein navázal na svůj *Traktát*, kde psal, že „obraz faktu“ musí souviset s formou jeho zobrazování, abychom poznali, jestli je pravdivý nebo nepravdivý.⁶² Schlickovi se tato Wittgensteinova myšlenka velmi zamlouvala, ale spíše se dá mluvit o tom, že to bylo hlavně kvůli její formulaci. Wittgenstein totiž nebyl příliš dlouho zastáncem verifikacionismu. Podle Graylinga tedy už dnes nemůžeme považovat Wittgensteinův *Traktát* za inspiraci pro Vídeňský kroužek. *Traktát* je však i přesto velmi významný, protože je na něm dobře poznat Wittgensteinův „logický atomismus.“ Můžeme také mluvit o tom, že *Traktát* byl jakýmsi odrazovým můstkem pro Wittgensteinovu pozdější filozofii.⁶³

Na rozdíl od Graylinga, Rudolf Haller ve svém textu *New Light on the Vienna Circle* uvádí, že Wittgenstein měl jasně nejvýznamnější vliv na počínání Vídeňského kroužku. Například Rudolf Carnap měl stále potřebu upravit názor, že filozofie logického empirismu se shodovala s Wittgensteinem. V letech 1926 a 1927 byl Wittgensteinův *Traktát* pravidelně předčítán na zasedáních Vídeňského kroužku. Každý týden přečetli členové Vídeňského kroužku několik vět z tohoto díla. Stejně jako uvádí Grayling, tak i

⁵⁹ GRAYLING, A., *Wittgenstein: průvodce pro každého*, s. 75-76.

⁶⁰ Tamtéž, s. 76.

⁶¹ Tamtéž, s. 76.

⁶² WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 16.

⁶³ GRAYLING, A., *Wittgenstein: průvodce pro každého*, s. 76-77.

podle Hallera byli nejvíce ovlivněni Schlick a Waismann, což se později projevilo na jejich kontaktech s Wittgensteinem. Je však zajímavé, že i Carnap byl zpočátku velmi ovlivněn Wittgensteinovou filozofií. Haller uvádí, že nejprve se Wittgenstein v roce 1929 odmítl setkat s Carnapem a o tři roky později ho obvinil, že mu sebral jeho hlavní myšlenky fyzikalismu.⁶⁴

Haller uvádí, že logičtí empiristé převzali od Wittgensteina tři základní koncepce. V první řadě to byl výklad logiky a logických vět, potom také teorie empirických vět a zejména samotné pojetí filozofie. Co se týče první koncepce, Wittgenstein hledal pravdivost logických vět v jejich struktuře. Domníval se, že existují věty, které jsou pravdivé vždy a za všech okolností. Jak Wittgenstein říká ve svém *Traktátu*, pravdivost logických vět je zřejmá už z jejich samotného symbolu a „tento fakt v sobě nese celou filozofii logiky.“ Pravdivost naopak nelze rozpoznat u takových vět, které nejsou logické. Wittgenstein dále mluví o logických větách jako o tautologiích. Právě tautologie je to, co dělá logické věty, a co „charakterizuje logiku jejich složek.“⁶⁵ Logické věty tedy nemohou být vyvráceny nějakou zkušeností a nelze je na základě zkušenosti ani potvrdit. Wittgenstein na rozdíl od Kanta odmítá, že by poznávacím znakem logických vět měla být jejich „obecnost“ nebo „obecná platnost.“ Podle Wittgensteina by se logické věty neměly dělit na základní a od nich odvozené. Wittgenstein je přesvědčený, že „každá tautologie sama ukazuje, že je tautologií.“⁶⁶ Wittgensteinovo pojetí spočívá v tom, že co není logické, to je pouze nahodilé. Neexistují tedy žádné empirické, ale pouze „logické nemožnosti.“ Pravdivost logických vět nevypovídá o žádném propojení se světem. Všechny logické věty jsou vždy pravdivé a nelogické věty jsou naopak vždy nepravdivé. Empirický obsah však nemají ani jedny z těchto vět.⁶⁷

Pojetí logicismu omezuje matematiku pouze na logiku. Stejně jako věty logiky, tak i matematické rovnice jsou považovány za pseudo-věty. Podle rakouského politika Reinharda Kamitze nemá logika pro neo-pozitivisty žádnou nezávislou funkci. S tím se však podle Hallera nedá tak úplně souhlasit. Vzhledem k uznání Wittgensteinovy koncepce se logické věty nepochybně začaly vnímat jako věty bez empirického obsahu. Nelze však opomenout jejich strukturu a také skutečnost, že určité hranice našeho jazyka jsou zároveň i hranicemi logiky. Musíme zkrátka umět formulovat myšlenky a věty takovým způsobem, aby s nimi logika mohla pracovat. Haller naráží na to, že může dojít

⁶⁴ HALLER, R., *New Light on the Vienna Circle*, s. 27.

⁶⁵ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 68-69.

⁶⁶ Tamtéž, s. 73.

⁶⁷ HALLER, R., *New Light on the Vienna Circle*, s. 27-28.

ke střetu logiky s její vlastní tautologií. Tautologické pojetí logických vět také dokáže identifikovat nebo vyvrátit různé třídy vět.⁶⁸

Haller dále uvádí, že neopozitivisté převzali od Wittgensteina jeho pojetí empirických vět. To také souvisí s tím, že neopozitivisté vyznávali tezi Davida Huma o tom, že všechno, co jsme schopni popsat, může být také jinak.⁶⁹ Wittgenstein to ve svém *Traktátu* uvádí prakticky úplně stejně. Wittgenstein to ještě předtím zjednodušuje na to, co můžeme vidět a dále dodává, že „zde není žádné apriorní uspořádání jednotlivin.“⁷⁰ To znamená, že jsme předtím neměli žádnou zkušenost. Věta může být empirickou jedině tehdy, pokud známe její význam a v nejlepším případě, pokud dokážeme určit její pravdivost nebo nepravdivost. Wittgenstein také uvádí, že abychom mohli nějaký bod označit jako černý nebo bílý, musíme nejprve vědět, jak vypadá černá nebo bílá. Na druhé straně, Wittgenstein uznává Fregeho myšlenku, že ani toto přirovnání nemusí být úplně dokonalé.⁷¹

Wittgensteinův výklad vede k předpokladu, že kritérium verifikace je plnovýznamové a mělo by být možné určit podmínky, které by rozhodovaly o tom, zda je věta pravdivá či nikoliv. Hlavním problémem teorie empirického poznání se tedy stává význam vět. Tento problém nelze spojovat se zkoumáním pravdivosti nebo nepravdivosti vět na základě různých metod. Haller však poukazuje na dílo zakladatele Vídeňského kroužku, Moritze Schlicka. Ten spojoval pravdivost či nepravdivost věty právě s jejím smyslem. Schlick chtěl především ukázat, že cokoliv „myslitelného“ a jakákoliv logicky možná verifikace opravdu může být kritériem pro „empiricko-kognitivní plnovýznamovost vět.“ Jak Haller uvádí, dochází zde k diskusi o významu daného kritéria a je třeba si přiznat, že koncepce, která spojuje samotný význam a faktické činy, není správným řešením. Fakty musí formu pravdivé nebo nepravdivé věty, naopak samotná metoda verifikace nemůže být pravdivá ani nepravdivá. Proto když se ptáme na smysluplnost věty, tak to podle Wittgensteina není empirická otázka. Pokud se ovšem zeptáme, jestli je věta pravdivá nebo nepravdivá, tak to empirická věta bezesporu je.⁷²

Haller zmiňuje osobní setkání Wittgensteina a Schlicka na konci roku 1929, které proběhlo v domě Moritze Schlicka. Wittgenstein zde doplnil své vlastní názory ohledně verifikace. Podle Wittgensteina jsou možné dvě koncepce. Tou první je, že žádná věta

⁶⁸ HALLER, R., *New Light on the Vienna Circle*, s. 28.

⁶⁹ Tamtéž, s. 28.

⁷⁰ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 67.

⁷¹ Tamtéž, s. 31.

⁷² HALLER, R., *New Light on the Vienna Circle*, s. 28-29.

nemůže být dokonale ověřena a nikdy si nemůžeme být ničím jistí. Na druhé straně ovšem Wittgenstein říká, že pokud bychom nikdy nemohli ověřit jakoukoliv větu, pak by žádná věta neměla význam a „neříkala by nám vůbec nic.“ K tomu ještě Wittgenstein dodává, že význam vět běžného jazyka je stále pevněji stanovený, než je tomu u vět vědeckých jazyků. Později Wittgenstein uznal, že je možné přijmout různé metody verifikace. Wittgenstein i Schlick tedy věřili tomu, že způsob verifikace je závislý na podmínkách, které si sami určujeme. Haller se znovu dostává k dílu Moritze Schlicka, ve kterém Schlick jasně prohlašuje, že smysl vět o fyzických předmětech je rozporuplný, protože umožňuje mnoho způsobů verifikace a kvůli tomu se nikdy nemůžeme s jistotou dozvědět, zda je věta pravdivá. Schlick považuje za zcela zřejmé, že i vědecké věty mohou být pochopeny jen jako hypotézy, které se mohou stát vědeckými větami až později. Schlick i Wittgenstein říkají, že hypotézy nejsou věty s pravdivostní hodnotou, tudíž nemohou být pravdivé ani nepravdivé. Wittgenstein ještě dodává, že „hypotéza sama o sobě není výrokem, ale spíše pravidlem pro tvorbu výroků.“ Později Wittgenstein prohlásil, že se u přírodních zákonů nedá určit jejich pravdivost nebo nepravdivost, ale pouze pravděpodobnost toho, jestli skutečně platí. Hypotézy tedy podle Wittgensteina nejsou větami. Jak uvádí Haller, tato Wittgensteinova koncepce je velmi silná. Důvodem toho je především Wittgensteinova myšlenka, že fyzická prohlášení jsou buď pravdivá nebo nepravdivá. To je právě rozdíl mezi fyzickými prohlášeními a přírodními zákony. Význam fyzických prohlášení není závislý na pozorování. Wittgenstein považuje za chybu, že se Carnap pokusil dělat hypotézy z elementárních vět. Logická forma hypotézy nemůže být odvozena od nějakého souboru singulárních vět. Toto pojetí převzal Wittgenstein od Schlicka a později ho zastával britský filozof Gilbert Ryle.⁷³

Haller zmiňuje ještě další koncepci, kterou neopozitivisté převzali od Wittgensteina. Neo-pozitivisté totiž přijali Wittgensteinovo pojetí filozofie. Podle Wittgensteina měla být filozofie zejména kritikou jazyka, včetně jazyka vědy. Wittgenstein to zdůvodňuje ve svém *Traktátu*, kde říká, že „většina vět a otázek sepsaných k filozofickým záležitostem není pravdivá, nýbrž nesmyslná.“ Proto na tyto otázky nelze odpovědět. Někteří filozofové podle Wittgensteina nechápou logiku našeho jazyka, a proto je mnoho jejich vět a otázek nesmyslných. Tvoří se tak umělé problémy, které jsou považovány za obrovské, přitom ale „žádnými problémy nejsou.“⁷⁴ Filozofie by neměla být teorií, ale spíše určitou analýzou, která by odkrývala povrchovou i

⁷³ HALLER, R., *New Light on the Vienna Circle*, s. 29-30.

⁷⁴ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 26.

hlubokou strukturu jazyka. Tato analýza by měla vést především k ujasnění. Dostáváme se tedy k tomu, co zmiňoval i Grayling. Wittgenstein považuje za hlavní cíl filozofie pouze „ujasnění myšlenek.“ Právě díky tomu se neopozitivisté začali nazývat logickými empiristy. Logičtí empiristé si dali za úkol objasnění a vymezení empirických vět a kritizovali všechny pseudo-věty. Co se týče vymezení empirických vět, Wittgenstein v Traktátu uvádí, že „filozofie vymezuje hranice sporné oblasti přírodovědy.“⁷⁵ Jak dodává Haller, to samé tvrdil i Popper.⁷⁶

3. 2 Popperova kritika Vídeňského kroužku

Popperovým životem a především filozofií se zabývalo mnoho autorů. Mezi nimi i Zuzana Parusniková, která se samozřejmě věnuje také vztahu Poppera k Vídeňskému kroužku. Jak Parusniková uvádí ve svém díle *Rozum, kritika, otevřenost: Živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, Popper byl velkým kritikem Vídeňského kroužku a především názorů, které zastávali představitelé tohoto uskupení. V první řadě se Popper vymezil proti logickému pozitivismu, když popřel existenci indukce. Popper tak nebojácně vystoupil proti směru, který ve Vídni v té době dominoval. Popper byl tehdy poměrně neznámý a jeho názory, kterými se vymezoval proti Vídeňskému kroužku, byly velmi nekompromisní. Parusniková uvádí, že Popper „měl s představiteli Vídeňského kroužku napjaté vztahy.“ Je tedy zřejmé, že Popper nikdy nebyl členem Vídeňského kroužku. Zároveň však nebyl ani takovým soupeřem, kterého by představitelé tohoto uskupení uznávali. Členové Vídeňského kroužku totiž nevěřili, že by jim Popper mohl vyvrátit indukci a verifikaci, tedy jejich hlavní principy.⁷⁷

Popper byl kritikem logického pozitivismu. Přesto Carnap koketoval s myšlenkou, že Popper je představitelem tohoto směru. K tomuto názoru došel na základě *Logiky vědeckého bádání*, ve které se Popper zabývá podobnými problémy jako logický pozitivismus a také klade důraz hlavně na logiku. Takže na jedné straně byl Popper označován jako „opozice“ Vídeňského kroužku, protože odmítal indukci, verifikaci, konfirmacionismus, psychologismus a další principy, na kterých byl postaven logický pozitivismus. Na straně druhé měl ovšem Popper podobné cíle jako zastánci logického pozitivismu. Popperovi šlo také o „demarkaci vědy od ne-vědy“ či „stanovení univerzálních logických pravidel, která by garantovala racionální status vědy.“ Popper

⁷⁵ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 32-33.

⁷⁶ HALLER, R., *New Light on the Vienna Circle*, s. 30-31.

⁷⁷ PARUSNIKOVÁ, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 11-12.

tedy na první pohled nebyl „opozicí“ Vídeňského kroužku v tom smyslu, že by vyznával úplně jinou filozofii. Podle Parusnikové byl ovšem Popper skutečným „revolucionářem“ v oblasti metodologie, epistemologie i pojetí rozumu. Proti logickému pozitivismu vystupoval se svými principy falzifikace, dedukce, koroborace a dalšími. Popper nesouhlasil „s rozpouštěním filozofických problémů v problémech jazyka“, což byla pojetí Wittgensteina a později logických pozitivistů. Popper také v kontrastu s logickým pozitivismem nezavrhoval metafyziku a byl přesvědčený o její smysluplnosti. Ovšem jako nejzásadnější v Popperově filozofii vidí Parusniková jeho „imperativ falzifikace.“ V této koncepci má rozum schopnost pouze vyvracet teorie a právě v tom je podle Parusnikové největší Popperův přínos oproti logickému pozitivismu.⁷⁸

Parusniková se dále zabývá Popperovým dílem *Logika vědeckého bádání*, konkrétně tím, jak vznikl jeho název. Vzhledem k Popperovu východisku, že „logika vědeckého bádání vlastně neexistuje,“ je název knihy poněkud zvláštní. Parusniková uvádí, že termín „logika“ směřuje v názvu tohoto díla „k pravidlům testování vědeckých teorií, přesněji řečeno empiricky ověřitelných důsledků teorií.“ Co se týče vědeckého poznání, logika především zkoumá a testuje nové myšlenky. To je podle Poppera nezbytně nutné. Systematickým testům totiž „musí být podrobena každá nová idea, má-li být brána vážně.“ Popper dále říká, že určité tvrzení už musí být dopředu předloženo, abychom ho mohli zkoumat.⁷⁹ Parusniková v těchto myšlenkách spatřuje důkaz toho, že se Popper přiklání k dedukci. Podle něj by teorie neměly být tvořeny na základě toho, že zobecníme něco jednotlivého. Teorie by spíše měly být výsledkem nějakých spekulací a pokusů. Právě z hypotéz potom můžou vzniknout vědecké teorie. Přestože to nemá kdovíjakou logiku, tak je to přesně taková koncepce, kterou Popper považuje za správnou. Na základě empirického testování se z dohadů můžou stát vědecké teorie a právě takto by měla fungovat „logika vědecké metody.“⁸⁰

Dalším důvodem toho, proč se Popperovo nejslavnější dílo jmenuje *Logika vědeckého bádání* souvisí také s tím, že vznikalo v té době, kdy jasně dominoval Vídeňský kroužek a jeho logický pozitivismus. Jak uvádí Parusniková, někteří členové Vídeňského kroužku byli názorově různorodí a někdy mezi nimi docházelo i ke vzájemným sporům. Přesto měli několik filozofických principů, které společně přijali. Těmito principy byly indukce, verifikace a logické zkoumání jazyka vědy. Právě toto

⁷⁸ PARUSNIKOVA, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 12-13.

⁷⁹ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 8.

⁸⁰ PARUSNIKOVA, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 21-22.

byly pilíře Vídeňského kroužku a logického pozitivismu. Popper však všechny zásady logických pozitivistů odmítl. Podle Parusnikové byl Popper „především proti založení vědy ve filozofii Vídeňského kroužku.“ Představitelé Vídeňského kroužku vyznávali induktivní metodu. Ta měla za úkol nalézt ty nejjednodušší jednotky, kterými mohly být například elementární věty nebo atomická tvrzení. Taková data už nejsou redukovatelné na něco menšího a vyjadřují zkrátka něco daného. Jsou „jednoznačně verifikované“, a proto je nelze zpochybnit. Vědecká tvrzení mohou být jen taková, které je možné znovu redukovat na elementární věty. Proto je pro logický pozitivismus tak důležitý princip verifikace, který odlišuje vědu od pseudovědy. Jak uvádí Parusniková, později se verifikace stala především kritériem smyslu, a to hlavně na základě Wittgensteinova vlivu.⁸¹ Popper ve své *Logice vědeckého bádání* naráží také na Schlickovo stanovisko. Schlick byl toho názoru, že pravdivé tvrzení lze definitivně verifikovat a tím pádem už ho nikdo nepopře.⁸² Také Wittgenstein uvádí ve svém *Traktátu*, že „věta je pravdivostní funkcí elementárních vět a elementární věta je pravdivostní funkcí sama sebe.“⁸³ Princip verifikace u logických pozitivistů je velmi podobný tomu, co říká Wittgenstein.

Logičtí pozitivisté a Wittgenstein byli toho názoru, že by filozofii měla nahradit „vědecká logika“ a z problémů tradiční filozofie by se měly stát lingvistické problémy. V souvislosti s tímto názorem přišel „obrat k jazyku, který zásadně ovlivnil vývoj analytické filozofie v dalších desetiletích.“ Princip verifikace se sice později úplně neosvědčil, přesto se analytická filozofie začala orientovat především na zkoumání jazyka. Wittgenstein i logičtí pozitivisté považovali za pseudoprobém celou metafyziku, protože obsahovala tradiční filozofické problémy. Wittgenstein uvádí v *Traktátu*, že „celá filozofie je kritikou jazyka.“ S tímto názorem se naprosto ztotožňoval Carnap, který chtěl dokázat, že je metafyzika nesmyslná. Carnap byl stejně jako Wittgenstein přesvědčený, že filozofické otázky jsou jen pouhými nesmysly, na které nelze najít odpověď. Podle Wittgensteina však ještě „existuje něco nevyslovitelného, což je mystično.“⁸⁴ Vyslovit se dají pouze věty přírodovědy a zjednodušeně řečeno se dá říci, že všechno ostatní je pro Wittgensteina a logické pozitivisty nesmyslné. Právě proto by podle nich měla být filozofie zbavena metafyziky, která je zdrojem nesmyslů.⁸⁵

⁸¹ PARUSNIKOVÁ, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filozofie K. R. Poppera*, s. 22-23.

⁸² POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 18-19.

⁸³ WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus*, s. 85.

⁸⁴ Tamtéž, s. 169.

⁸⁵ PARUSNIKOVÁ, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filozofie K. R. Poppera*, s. 23-24.

Popper je samozřejmě proti. Podle něj je formalizace jazyka velmi špatným krokem, který má na svědomí vliv Wittgensteina na Vídeňský kroužek. Podle Poppera by metafyzika v žádném případě neměla být odstraněna z vědy. Popper naopak považuje metafyziku za užitečnou, protože nabízí řešení problémů a tím pádem i pomáhá rozvíjet vědění. Popper považuje za velmi užitečné například metafyzické výzkumné programy. Otázkou však zůstává, jestli Popper skutečně bral metafyziku jako originální „přístup ke světu, který je určován jinými hodnotami než analytická filozofie.“ Parusniková dodává, že tyto hodnoty by měly vycházet z moderní epistemologie a měly by se zabývat především racionalitou poznání. Popper byl inspirován například Humem, Kantem či Descartem. Naopak nesouhlasil s koncepcemi Hegela, Schopenhauera nebo Nietzscheho.⁸⁶

Podle Poppera je naprosto jisté, že vědecké teorie musí vzniknout nejprve ze spekulativní myšlenky.⁸⁷ Zároveň však považuje metafyziku za určitou součást epistemologie. Metafyzika svým způsobem pomáhá vědě, aby bylo možné nahlížet na svět různými pohledy. Spekulativní myšlenky je ovšem potřeba empiricky testovat, aby se skutečně mohly stát vědeckými teoriemi. Popper má k metafyzice kladný vztah, na rozdíl od logických pozitivistů. Parusniková však uvádí, že i přesto je Popperovo pojetí metafyziky „velmi úzké.“⁸⁸

Jako zásadní nesouhlas mezi Popperem a členy Vídeňského kroužku je považována především snaha o rozlišení vědy a pseudovědy. Popperovi nejvíce vadil psychologismus Vídeňského kroužku, který používali jeho představitelé v protokolárních větách. Jak uvádí Parusniková, tyto věty mají popisovat „bezprostřední elementární zkušenost pozorovatele.“ Na základě zkušenosti jsou tedy protokolární věty verifikovány a stávají se pro vědu jakýmsi základním stavebním kamenem. Z neustálých verifikací potom vznikají složitá tvrzení a ta zase mohou být zjednodušena na elementární věty, u nichž můžeme určit, jestli jsou pravdivé nebo nepravdivé. Popper je odpůrcem protokolárních vět už jenom kvůli jejich názvu, který podle něj vypovídá o tom, že tyto věty „mají být pouze záznamy nebo protokoly bezprostředních pozorování nebo vnímání.“ Popper nevidí v protokolárních větách nic jiného než „psychologismus, který je přeložený formálního způsobu řeči.“⁸⁹ Parusniková říká ve svém starším díle *Kritický racionalismus a jeho vyústění*, že Popper byl přesvědčený o rozporech v koncepci

⁸⁶ PARUSNIKOVA, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 24-25.

⁸⁷ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 17.

⁸⁸ PARUSNIKOVA, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 25-26.

⁸⁹ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 85.

protokolárních vět. Prostřednictvím protokolárních vět totiž nelze prokázat pravdivost jednoduchých výroků. Jde pouze o to, že výroky dostávají subjektivní ráz a všude se objevuje „já.“⁹⁰ Vídeňský kroužek se sice pokoušel psychologismus odstranit, ale nic takového nebylo možné, protože empirická báze vědy byla stále subjektivní. Například Carnapovo pojetí nebylo správné právě kvůli tomu, že se objevil „rozpor mezi požadavkem empirické danosti protokolárních vět a jejich subjektivní povahou.“ Empirická danost byla jen mýtem, který pozvolna mizel a logičtí pozitivisté začali klást stále větší důraz na „formální analýzu jazyka.“ Vědecké zkoumání a experimentování už pro ně nebylo tak důležité. Představitelé Vídeňského kroužku se pokoušeli odstranit psychologismus i jinými způsoby. Ani ty však podle Poppera nebyly správné. Carnap a Neurath přišli s koncepcí fyzikalismu, která spočívala v tom, že předmětem protokolárních vět mají být fyzikální objekty, nikoliv naše pocity. Carnap o protokolárních větách tvrdil, že mají intersubjektivní povahu a mohou je kontrolovat další pozorovatelé. Spolu s Neurathem spatřoval Carnap ve fyzikalismu „univerzální jazyk vědy.“ Jak uvádí Parusniková, zajímavé je Neurathovo přiznání, empirická verifikace protokolárních vět není možná. Pokud se rozhodneme přijmout protokolární větu, je to podle Neuratha rozhodnutí a čin, ale nikoliv logická operace. Protokolární věty se proto nemůžou stát základem vědy. Podle Neuratha je už každá věta našeho jazyka interpretací, a proto je vlastně Kantův „problém nepoznatelnosti věcí“ neřešitelný.⁹¹

Jak už bylo uvedeno z Rodychova textu, Popper hájil realismus a korespondenční teorii pravdy. Popperova myšlenka je zajímavá v tom, že nepovažuje žádné stanovisko za racionálně zdůvodnitelné. Racionalismus proto nemůže požadovat žádné zdůvodnění. Jak uvádí Parusniková, Popper přišel s modelem rozumu, který neměl potvrzovat, ale měl naopak popírat různé teorie. Realismus nebo korespondence mezi poznáním a světem se může stát jakousi domněnkou, která je nejprve označena za pravdivou a teprve poté je prokázána její nepravdivost. Takovou schopnost lze uplatnit jen při falzifikaci.⁹²

Popper měl mnoho výhrad k induktivní metodě logických pozitivistů. Postupy indukce vedly podle Poppera k formalismu, který smazává nejzajímavější filozofické problémy. Popper také vyčítá logickým pozitivistům, že zaútočili dokonce na postavení vědy. Znovu se dostáváme k Popperově obvinění, že pozitivisté zničili metafyziku i

⁹⁰ PARUSNIKOVA, Z., Kritický racionalismus a jeho vyústění, s. 7.

⁹¹ PARUSNIKOVA, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 26-28.

⁹² Tamtéž, s. 28-29.

přírodovědu.⁹³ Popper odmítal princip indukce i z toho důvodu, že věda nepotřebuje žádnou „jistotu.“ To by totiž úplně popíralo její povahu.⁹⁴ Co se týče protokolárních vět, tak ty mají podle Poppera hned několik problémů. Zaprvé v nich Popper vidí schovaný psychologismus. Zadruhé není možné splnit požadavek „verifikačního demarkačního kritéria“, protože vědecké zákony bez pomoci logiky nelze zjednodušit na pouhé elementární zkušenosti. Sám Moritz Schlick musel přiznat, že „univerzální tvrzení o skutečnosti“ není možné verifikovat nebo logicky zdůvodnit. Proto se tedy nejedná o skutečné tvrzení.⁹⁵

Podle Parusnikové se logičtí pozitivisté pokouší svá nedokonalá pravidla verifikace nějakým způsobem obejít. Kvůli problému „verifikace obecných tvrzení“ přišli logičtí pozitivisté s principem „teorie logické pravděpodobnosti.“ Ovšem ani tato koncepce se Popperovi nezdá, protože vůbec neřeší problémy induktivismu. Podle Poppera je možné jen jediné, zato jednoduché a účinné řešení. Tímto řešením je upuštění od induktivní metody, protože indukce je podle Poppera pouhým mýtem. Popper je filozofickým revolucionářem, který trumfnul logické pozitivisty a přišel s novým a „efektivnějším kritériem demarkace mezi vědou a ne-vědou.“ Popper měl sice podobné cíle jako logičtí pozitivisté, protože také považoval demarkaci vědy od pseudo-vědy za hlavní úlohu filozofie. Pozitivisté však podle Poppera udělali jednu zásadní chybu, kterou byli přijetí indukce. Induktivní logiku považuje Popper za nesmyslnou a nelze ji použít jako základní kámen pro vědu.⁹⁶

Dalším známým autorem, který se zabýval Popperem a jeho vztahem k Vídeňskému kroužku, byl Malachi Hacohe. Také Hacohe ve svém textu *Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna* zmiňuje Popperův nový vědecký model, ve kterém nahrazuje dedukci za indukci. Stejně jako Parusniková, tak i Hacohe mluví o Popperově epistemologické revoluci. Popperovo nové pojetí se uplatnilo jako kritika Vídeňského kroužku a tím i logického pozitivismu. Hacohe o Vídeňském kroužku uvádí, že byl organizován ve všech hlavních městech střední Evropy. V první řadě to byla samozřejmě Vídeň, ale například i Praha nebo Bratislava. Vliv Vídeňského kroužku sahal nejen do Evropy, ale také do Severní Ameriky. Cílem Vídeňského kroužku bylo aplikovat do filozofie nové poznatky v oblasti logiky, matematiky a vědeckých teorií. Stejně jako ostatní autoři, tak i Hacohe zmiňuje zásadní vliv Wittgensteinova *Traktátu*,

⁹³ POPPER, K., Logika vědeckého bádání, s. 14.

⁹⁴ PARUSNIKOVÁ, Z., Kritický racionalismus a jeho vyústění, s. 6.

⁹⁵ PARUSNIKOVÁ, Z., *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, s. 29.

⁹⁶ Tamtéž, s. 29-31.

který se týkal hlavně některých členů Vídeňského kroužku. Schlick, Carnap a dalšího představitelé Vídeňského kroužku byli proti tradiční filozofii, která podle nich byla pojmově nepřesná a zabývala se pseudo-problémy.⁹⁷

Jak uvádí Hacoheň, „Popperův vztah k Vídeňskému kroužku byl problematický.“ Popper byl obdivovatelem rané tvorby Moritze Schlicka, tedy vůdčí osobnosti Vídeňského kroužku. Popper dokonce studoval Wittgensteinovu a Carnapovu tvorbu ve druhé polovině 20. let 20. století. Na konci tohoto období proběhlo Popperovo setkání s Victorem Kraftem a Herbertem Feigllem, kteří Poppera motivovali ke zveřejnění jeho vlastních myšlenek. Toto setkání svým způsobem nastavilo vztahy mezi Popperem a Vídeňským kroužkem. Na rozdíl od Parusnikové, Hacoheň píše o tom, že Vídeňský kroužek uznával originalitu Popperova pojetí a poskytl mu nějaké příležitosti, aby rozvíjel svou filozofii. Přesto bylo mezi Popperem a logickými pozitivisty neustálé napětí.⁹⁸

Začátkem 30. let 20. století napsal Popper dílo *Dva základní problémy epistemologie*. Podle Poppera byly dvěma hlavními problémy epistemologie indukce a demarkace mezi vědou a metafyzikou. Popper považoval tyto principy logického pozitivismu za nedostatečné. Hacoheň uvádí, že kvůli indukci obětovali pozitivisté univerzální teorie. Až takovým způsobem stáli Schlick a další za principem indukce, přestože si nemohli být jistí jeho správností. Popper přišel s novou metodou, když řekl, že věda musí postupovat deduktivně. A to nebyla poslední nová koncepce, kterou Popper nabídl. Popper dále přišel s tím, že demarkace vědy a filozofie nejde dělat verifikací, ale pomocí falzifikace teorií.⁹⁹

Jak uvádí Hacoheň: „Popper psal knihu v izolaci.“ Až později se dozvěděl, že Carnap a Neurath zastávají názory, které on sám kritizoval. Neurath začal pochybovat o konečnosti základních vědeckých prohlášení. Popper na to zareagoval tím, že udělal svoje pojetí ještě radikálnější. Univerzální teorie i základní prohlášení byly podle Poppera pouze prozatímní. Vědecké poznání připomíná neustálé domněnky. Teorie nemůže být potvrzena na základě verifikace, psychologismu nebo pozorování, ale pouze vyvrácena pomocí falzifikace.¹⁰⁰ Znovu se tak dostáváme k Popperovu příkladu z jeho *Logiky vědeckého bádání* o labutích. Také se vracíme k tomu, že „hypotéza se musí

⁹⁷ HACOHEŇ, M., *Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna*, s. 721.

⁹⁸ Tamtéž, s. 721.

⁹⁹ Tamtéž, s. 722.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 722.

osvědčit“.¹⁰¹ Podle Poppera nelze dosáhnout objektivitu tím, že se vědec stane nestranným. To jednoduše není možné. Jak popisuje Hacohen, objektivitu lze dosáhnout jediné „intersubjektivitou, což je kritický vědecký diskurz.“¹⁰²

Carnap začal být ohromen Popperem a pokusil se o vlastní postoj k Popperově kritice, což uvedl i v časopise *Erkenntnis*. Popper byl na rozpacích ze změny Carnapova postoje. Zároveň byl ovšem Carnap nadějí pro vydání Popperovy knihy a právě přes něj se Popper snažil zaujmout Schlicka. Popper nad sepisováním svých revolučních myšlenek strávil mnoho času. V roce 1933 dostal smlouvu na vydání knihy, ale jen pod tou podmínkou, že musí být podrobena revizi a zkrácena. Poté začal psát Popper víceméně novou knihu, což byla právě *Logika vědeckého bádání*. Hacohen uvádí, že toto dílo bylo už méně filozofické a více technické oproti původnímu. Co je zajímavé, tak Popper si dopisoval s Carnapem a rozebíral své myšlenky také s několika dalšími členy Vídeňského kroužku, přestože nenavštěvoval Schlickovy semináře. Hacohen na rozdíl od Parusníkové píše o tom, že členové Vídeňského kroužku uznávali Poppera jako intelektuála. Na druhou stranu s ním však hůře vycházeli. Přesto se Popper stal aktivním ve střeoevropské síti Vídeňského kroužku, v čemž sehrála významnou roli konference v Praze roku 1934. Na rozdíl od mladých členů kroužku, jakými byli například Waismann nebo Feigl, pracoval Popper samostatně.¹⁰³

Popper i Vídeňský kroužek měli zájem o vědeckou reformu filozofie. Chtěli však postupovat odlišnými způsoby. Vídeňský kroužek si dal za úkol rekonstruovat filozofický a vědecký jazyk. Dalším cílem bylo vyvrátit metafyziku a dokázat, že její výroky jsou jen pseudo-věty. Představitelé Vídeňského kroužku byli přesvědčeni o tom, naprostá většina filozofických problémů jsou pseudo-problémy, které jsou způsobené pouze špatnou definicí pojmů nebo porušením logické syntaxe. Schlick věřil, že neexistují žádné problémy, na které by moderní věda nemohla odpovědět. Mnoho členů Vídeňského kroužku omezovalo filozofii na epistemologii a vědeckou metodologii. Schlick chtěl, aby filozofie sloužila jen k vysvětlování významu. Neurath byl ještě radikálnější a stál o to, aby filozofie zmizela úplně.

Jak uvádí Hacohen, Popper s názory členů Vídeňského kroužku nesouhlasil. Ve své *Logice vědeckého bádání* postavil proti sobě Schlicka a Kanta. Zatímco Schlick považoval za velmi nepravděpodobné, že by filozofie představovala skutečný problém,

¹⁰¹ POPPER, K., *Logika vědeckého bádání*, s. 34.

¹⁰² HACOEN, M., *Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna*, s. 722.

¹⁰³ Tamtéž, s. 722-723.

Kant byl opačného názoru. Popper se postavil na stranu Kanta a vyjádřil své nadšení pro filozofii. Popper samozřejmě uznával, že věda obsahuje rozvinutější znalosti než metafyzika. Zároveň však zastával názor, že metafyzika rozhodně není bezvýznamná. Nic na tom nemění ani fakt, že schopnost falzifikace vědeckých teorií vymezuje určité hranice mezi vědou a metafyzikou. Pro Poppera není jakékoliv vědecké bádání uskutečnitelné bez počátečních spekulací, které se později mohou stát vědeckými teoriemi. Vyvracet metafyziku je podle Poppera zbytečné a tradiční filozofie by měla mít zájem na tom, aby metafyzika nezanikla.¹⁰⁴

Je jasné, že se Parusniková a Hacoheň ve svých názorech na Popperovu kritiku Vídeňského kroužku příliš neliší. Přesto lze najít jeden rozdíl, který vypovídá o tom, jak velká byla rivalita mezi Popperem a Vídeňským kroužkem. Zatímco z díla Parusnikové je podle mého názoru cítit až nesnášenlivost mezi Popperem a členy Vídeňského kroužku, Hacoheň tento vztah pojímá jako plný nesouhlasu, ale zároveň vzájemného respektu. Alespoň někteří členové Vídeňského kroužku Poppera určitě uznávali.

Sám Popper to prakticky potvrzuje ve svém textu *Jak vidím filozofii*, když tři členy Vídeňského kroužku označuje jako své přátele. Konkrétně se jedná o Friedricha Waismanna, Herberta Feigla a Victora Krafta. Vždyť právě Feigl a Kraft motivovali Poppera, aby veřejně publikoval své myšlenky. Popper sám uvádí, že si vážil i některých dalších členů Vídeňského kroužku. Na druhou stranu, Popper nebyl kvůli své kritice logického pozitivismu nikdy pozván na schůze Vídeňského kroužku. Není za tím asi nic jiného než to, že Popper zásadně nesouhlasil s vlivem Wittgensteinova *Traktátu* na Vídeňský kroužek. Podle Poppera udělal *Traktát* z Vídeňského kroužku „antimetafyzické“ a dokonce „antifilozofické“ uskupení. Moritz Schlick byl vůdčí osobností Vídeňského kroužku a sám prohlásil, že „filozofie brzy zmizí“, protože se nevyjadřuje smysluplně a nikdo jí nerozumí. Podobného názoru byl dlouho i Waismann, ale později tyto myšlenky přehodnotil. Poppera to bezesporu potěšilo a dokonce to označuje jako „oduševnění pro filozofii“ a „obrat k jiné víře.“¹⁰⁵

Jak už bylo zmíněno, Popper byl velkým obhájcem filozofie i metafyziky. Ačkoliv musel uznat, že filozofové nebyli ve svém snažení zrovna úspěšní, tak nepochyboval o existenci filozofických problémů. Popper si dokonce myslí, že každý člověk má své filozofické problémy. Takové problémy je třeba řešit a kriticky rozebírat, protože právě to má být úkolem „profesionální filozofie.“ Popper nesouhlasí s názorem

¹⁰⁴ HACOHEŇ, M., *Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna*, s. 723-724.

¹⁰⁵ POPPER, K., *Hľadanie lepšieho sveta, text: Ako vidím filozofiu*, s. 162.

Wittgensteina a členů Vídeňského kroužku, kteří odmítali přiznat existenci filozofických problémů, protože to jsou jenom pseudo-problémy, které nedávají smysl. Jak Popper uvádí, tento přístup mohl být převzatý od Bertranda Russella, který řešil logické paradoxy jako „věty, které nejsou pravdivé ani nepravdivé, ale nesmyslné.“ Wittgenstein mluvil jen o jazykových nedorozuměních, která vytvářejí tyto pseudo-problémy. Popper si ovšem stál za svým a jeho argumentem bylo, že on sám má filozofické problémy a věří, že se dají vyřešit. Jen takto může mít filozofie smysl.¹⁰⁶

¹⁰⁶ POPPER, K., *Hľadanie lepšieho sveta, text: Ako vidím filozofiu*, s. 162-163.

4 Příhoda s Wittgensteinovým pohrabáčem

4. 1 Setkání Wittgensteina a Poppera v Cambridge

Je tedy patrné, že Popper a Wittgenstein měli mezi sebou mnoho názorových sporů a v některých případech byli opravdu ostře proti sobě. Žádný z těchto sporů však nebyl takový, jako jedno legendární setkání Wittgensteina a Poppera, které proběhlo v roce 1946 v Cambridge, konkrétně na půdě Moral Science Clubu. Tomuto příběhu se nejvíce věnují autoři David Edmonds a John Eidinow ve svém díle *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*.

Moral Science Club byl diskusní skupinou profesorů a studentů, kteří se každý týden scházeli k filozofickým debatám. Stejně tomu tak mělo být 25. října 1946. Jak uvádějí Edmonds a Eidinow, profesori a studenti se sešli jako obvykle na King's College, konkrétně v Gibbs Building. Jako host byl právě tehdy pozván Popper, který měl mluvit na téma „Existují filozofické problémy?“ Mezi posluchači seděl i Wittgenstein, který byl předsedou Moral Science Clubu. V té době byl Wittgenstein považován za mimořádného filozofa.¹⁰⁷ Jak uvádí Monk ve své knize, Wittgenstein byl energický muž, který vášnivě diskutoval. Někteří návštěvníci Moral Science Clubu si představovali Wittgensteina úplně jinak, protože ho znali jen jako autora *Traktátu*. Když Wittgenstein začal navštěvovat zasedání Moral Science Clubu, někteří mladší členové ho ještě neznali. Postupně začal Wittgenstein doslova ovládat debaty, které pořádal Moral Science Club. Některé návštěvníky to znechutilo. Například anglický filozof a profesor morální filozofie Charlie Dunbar Broad přestal kvůli Wittgensteinovi chodit na zasedání Moral Science Clubu. Nebavilo ho sledovat, jak si Wittgenstein znovu podmaní celou diskusi. Profesor Desmond Lee, který byl hodně ovlivněný Wittgensteinem, ho dokonce srovnával se Sókratem. Wittgenstein měl totiž podobně velkou moc, aby přesvědčil ostatní diskutéry.¹⁰⁸

Na Popperově přednášce seděl v publiku také Bertrand Russell, který byl rovněž velkým filozofem. Edmonds a Eidinow uvádějí, že to bylo jediné setkání tří velkých filozofů, tedy Wittgensteina, Poppera a Russella. Při tomto jedinečném setkání však došlo ke sporu, na jehož průběhu se dodnes nemůžou všichni úplně shodnout.¹⁰⁹

¹⁰⁷ EDMONDS, D.; EIDINOW, J., *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*, s. 1-2.

¹⁰⁸ MONK, R., *Wittgenstein: Úděl génia*, s. 268-269.

¹⁰⁹ EDMONDS, D.; EIDINOW, J., *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*, s. 2.

4. 2 Incident s pohrabáčem

Podle Edmondse a Eidinowa je poměrně zřejmé, že mezi Wittgensteinem a Popperem došlo k ostré výměně názorů, které se týkaly základní povahy filozofie. Popper trval na tom, že opravdu existují filozofické problémy, zatímco Wittgenstein je považoval za pouhé „hádanky.“ Z tohoto vzájemného sporu Wittgensteina a Poppera na setkání v Cambridge se stal legendární příběh. Monk ve svém díle popisuje průběh toho, co se podle některých svědků stalo.¹¹⁰ Monk uvádí, že se tato událost stala 26. října 1946, tedy o den později, než tvrdí jiné zdroje. Popper tedy měl přednášku na téma „Existují filozofické problémy?“ a zaútočil v něm přímo na Wittgensteina a jeho pochybnosti ohledně existence filozofických problémů. Podle některých svědků to Wittgensteina vyprovokovalo k ostré reakci. Názory na tento spor se ovšem různí. Jedna verze říká, že Wittgenstein i Popper vzali do ruky pohrabáč a oba na svého soupeře zaútočili. Popper to sám popřel a uvedl vlastní verzi příběhu, se kterou však někteří z tehdejších svědků nesouhlasí. Popper připustil, že spolu s Wittgensteinem měli ostrý spor na téma existence či neexistence filozofických problémů. Popper poté dal jako příklad „platnost morálních norem.“ Wittgenstein měl údajně už v té chvíli držet pohrabáč a po tomto tvrzení Poppera vyzval, aby uvedl příklad morální normy. Popper mu odpověděl: „Neohrožovat hostující řečníky pohrabáčem!“ Tato reakce měla Wittgensteina natolik rozčítit, že našťavaně odešel ze sálu.¹¹¹ Edmonds a Eidinow dokonce uvádějí, že Wittgenstein zahodil pohrabáč a poté za sebou bouchl dveřmi.¹¹²

Mladí filozofové z Cambridge chovali k Wittgensteinovi velký obdiv. Ostatní filozofové však nesli velmi nelibě, jak Wittgenstein dominoval diskusím na půdě Moral Science Clubu. Patřil mezi ně už zmiňovaný Charlie Dunbar Broad, Gilbert Ryle nebo Bertrand Russell. Právě Russell byl zajímavou postavou při tomto sporu mezi Wittgensteinem a Popperem. Monk uvádí, že Russell jednoznačně sympatizoval s Popperem. To je poměrně zajímavé, protože jak už bylo uvedeno z díla Anthonyho Graylinga, Wittgenstein byl dříve Russellovým žákem a později spolu vedli diskuse, při kterých jeden druhého inspirovali. Teď ovšem Russella asi opravdu znechutila Wittgensteinova dominance na zasedáních Moral Science Clubu. Další verze příhody s pohrabáčem mluví o tom, že Wittgenstein a Popper si vzájemně vyčítali, že „vnáší do

¹¹⁰ EDMONDS, D.; EIDINOW, J., *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*, s. 7.

¹¹¹ MONK, R., *Wittgenstein: Úděl génia*, s. 494-495.

¹¹² EDMONDS, D.; EIDINOW, J., *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*, s. 3.

celé otázky zmatek.“ Wittgenstein poté naštvane odešel ze sálu a Russell ho měl vyprovázet s tím, že je to pouze on, „kdo tu dělá celý ten zmatek.“¹¹³ Edmonds a Eidinow ve svém díle také narážejí na postavu Russella v tomto sporu. Wittgenstein byl Russellem v mnohém inspirován, ale později značně pozměnil své zájmy. Wittgenstein se začal více koncentrovat na akademické kruhy a Moral Science Club, přičemž Russellovu filozofii tak trochu odsunul na vedlejší kolej. Na druhé straně, vztah mezi Popperem a Russellem byl sice jen formální, ale zároveň plný vzájemného respektu i přes velký věkový rozdíl. Russell a Popper se občas setkávali na filozofických diskusích a uznávali jeden druhého. Popper považoval Russella za geniálního filozofa a snažil se napodobit jeho styl. Přesto k sobě Popper a Russell nikdy neměli bližší vztah. Edmonds a Eidinow uvádějí, že Popper ve svých dílech často odkazuje na Russella, zatímco v Russellově autobiografii není o Popperovi ani zmínka.¹¹⁴

V 90. letech 20. století se o příhodě s pohrabáčem znovu začalo živě debatovat. Někteří z tehdejších svědků se zastávali Poppera, jiní zase Wittgensteina. Vzpomínky na vzájemný spor mezi Wittgensteinem a Popperem se však skoro v každém svědectví lišily. Profesor Peter Geach byl velkým stoupencem Wittgensteina a označil Popperovu verzi příběhu za „nepravdivou od začátku až do konce.“ Poppera se naopak zastával profesor John Watkins, který byl Popperovým nástupcem na London School of Economics. Právě Geach a Watkins si vyměnili několik dopisů, ve kterých spolu výrazně nesouhlasili. K této debatě se přidali další účastníci, kteří nabízeli další verze příběhu.¹¹⁵

Podle mého názoru se vzpomínky na spor mezi Wittgensteinem a Popperem liší hlavně z toho důvodu, že jedna část očitých svědků měla blíže k Wittgensteinovi a druhá k Popperovi. Jaký byl přesný průběh události v Cambridge roku 1946, na to už asi nikdo neodpoví. Je však téměř jisté, že svou roli v tomto sporu sehrál Wittgensteinův pohrabáč.

¹¹³ MONK, R., *Wittgenstein: Úděl génia*, s. 494-495.

¹¹⁴ EDMONDS, D.; EIDINOW, J., *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*, s. 51-56.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 3-4.

5 Závěr

Ludwig Wittgenstein a Karl Popper byli dva významní filozofové, kteří se ve svých názorech často neshodovali. Popper byl velkým kritikem logického pozitivismu. Tuto koncepci považoval za špatnou právě kvůli vlivu Wittgensteina. Podle Poppera zničili logičtí pozitivisté metafyziku i přírodovědu. Popper a Wittgenstein měli také několik shodných názorů. Oba odmítli induktivní metodu, protože pomocí indukce není možné ospravedlnit závěry. Wittgenstein i Popper také odmítli konfirmacionismus a společně přijali realismus či korespondenční teorii pravdy. Jedním ze zásadních nesouhlasů mezi těmito dvěma filozofy byl názor na striktně univerzální teorie.

Zajímavou roli v životě Wittgensteina i Poppera sehrál Vídeňský kroužek. Wittgenstein sice nebyl členem tohoto uskupení, ale právě z jeho *Traktátu* čerpali představitelé Vídeňského kroužku. Wittgenstein měl blízké vztahy s Moritzem Schlickem a Friedrichem Waismannem, kteří s ním často diskutovali. Karl Popper byl pro změnu velkým kritikem Vídeňského kroužku. Nesouhlasil s logickým pozitivismem, který se stal hlavním pilířem tohoto uskupení. Popper značně kritizoval Wittgensteinův vliv na Vídeňský kroužek a nesouhlasil s postupem, jakým chtěli členové Vídeňského kroužku rozlišovat mezi vědou a pseudovědou. Nesouhlasil ani s koncepcí protokolárních vět. Popper byl také pro zachování metafyziky, kterou logičtí pozitivisté zavrhovali. Podle Poppera měl Wittgenstein na svědomí to, že se Vídeňský kroužek stal nejen antimetafyzickým, ale také antifilozofickým. Zatímco Wittgenstein a Vídeňský kroužek trvali na tom, že filozofické problémy vlastně žádnými problémy nejsou, Popper o existenci těchto problémů nepochyboval.

K legendárnímu sporu mezi Wittgensteinem a Popperem došlo v říjnu 1946 na zasedání Moral Science Clubu v Cambridge. Popper mluvil na téma „Existují filozofické problémy?“ a na základě toho vznikl spor. Wittgenstein měl v ruce držet pohrabáč a zeptat se Poppera na příklad morální normy. Popper mu dal za příklad, aby neohrožoval hostující řečníky pohrabáčem. Wittgenstein se údajně natolik rozčílil, že našťvaně odešel z místnosti. Tento spor má dodnes mnoho interpretací a pamětníci se nemůžou shodnout, jak to tehdy skutečně bylo.

Cílem této práce bylo analyzovat a porovnat názory Ludwiga Wittgensteina a Karla Poppera. Hlavní důraz byl kladen na jejich odlišné názory, ale byla zmíněna i témata, na kterých se shodovali. Ve své práci jsem se soustředil na vztah obou

zmiňovaných filozofů k Vídeňskému kroužku a také na jejich legendární incident s pohrabáčem. Věřím, že stanovené cíle byly v této práci splněny.

6 Seznam použité literatury a zdrojů

EDMONDS, David; EIDINOW, John, *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*, New York: Ecco, Harper Collins, 2001. ISBN 0-06-621244-8.

GRAYLING, Anthony Clifford, *Wittgenstein: průvodce pro každého*, přel. Petr Glombíček, Praha: Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7363-077-5.

HACOHEN, Malachi Haim, *Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna*, in: *Journal of the History of Ideas*, 1998.

HALLER, Rudolf, *New Light on the Vienna Circle*, in: *The Monist*, 1982.

MONK, Ray, *Wittgenstein: Úděl génia*, přel. Otakar Vochoč, Praha: Hynek, 1996. ISBN 80-85906-32-5.

PARUSNIKOVÁ, Zuzana, *Rozum - kritika - otevřenost: živý odkaz filosofie K. R. Poppera*, Praha: Filosofia, 2007. ISBN 978-80-7007-253-0.

PARUSNIKOVÁ, Zuzana, *Kritický racionalismus a jeho vyústění*, Praha: Academia, 1989. ISSN 0069-2298.

POPPER, Karl Raimund, *Logika vědeckého bádání*, přel. Jiří Fiala, Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-45-3.

POPPER, Karl Raimund, *Hľadanie lepšieho sveta*, text: *Ako vidím filozofiu*, Bratislava: Archa, 1995.

RODYCH, Victor, *Popper versus Wittgenstein on Truth, Necessity, and Scientific Hypotheses*, in: *Journal for General Philosophy of Science*, Kluwer Academic Publishers, 2003.

WITTGENSTEIN, Ludwig, *Philosophical Remarks*, Chicago: University Of Chicago Press, 1980. ISBN 978-0226904313.

WITTGENSTEIN, Ludwig, *Tractatus logico-philosophicus*, přel. Petr Glombíček, Praha: Oikoymenh, 2007. ISBN 978-80-7298-284-4.

Internetové zdroje

JSTOR - Internetová databáze primárních zdrojů, textů a knih

[online dostupné z URL: < <http://www.jstor.org/> >]

7 Resumé

This work discusses about two great philosophers - Ludwig Wittgenstein and Karl Popper. Wittgenstein and Popper in their opinions often disagreed. According to Popper, influence of Wittgenstein on the Vienna Circle wasn't right. Popper was a critic of logical positivism. Popper says that logical positivists destroyed metaphysics and natural science. Popper and Wittgenstein had several agreements too. Both rejected the induction, because this method can not justify the conclusions. Wittgenstein and Popper also refused confirmationism and together accepted realism and the correspondence theory of truth. One of the major disagreements between Wittgenstein and Popper was the opinion on the strictly universal theories.

Wittgenstein and Popper had an interesting relationship with the Vienna Circle. Wittgenstein wasn't a member of this group, but his *Tractatus-logico philosophicus* represented inspiration for the Vienna Circle. Wittgenstein had close relationship with Moritz Schlick, a founder of the Vienna Circle. Some of the other members of the Vienna Circle didn't see Wittgenstein's influence too good. These were for example Rudolf Carnap and Otto Neurath. Karl Popper was a critic of the Vienna Circle. Popper disagreed with logical positivism, which became the main conception of this group. Popper criticized Wittgenstein's influence on the Vienna Circle. According to Popper, the Vienna Circle was anti-metaphysical and even anti-philosophical. Popper defended metaphysics and the existence of the philosophical problems against the Vienna Circle. For Wittgenstein and logical positivists were philosophical problems only nonsensical.

The legendary disagreement between Wittgenstein and Popper had happened in October 1946 at a meeting of Moral Science Club in Cambridge. Popper spoke on the topic: "Are there philosophical problems?" Popper's paper was controversial and Wittgenstein held a poker in his hand. Wittgenstein was angry and allegedly attacked Popper with a poker. Then Wittgenstein stormed out of the room. This incident has still many interpretations and witnesses can not agree what had really happened.

8 Přílohy

Obr. č. 1: Fotografie King's College, kde se odehrál incident mezi Wittgensteinem a Popperem.¹¹⁶

¹¹⁶ EDMONDS, David; EIDINOW, John, *Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers*.